

Муниципальное автономное дошкольное образовательное учреждение
«Могойтуйский детский сад «Колокольчик»

ПРИНЯТО:

На педагогическом совете
Протокол № 08 от «21»
августа 2020г

УТВЕРЖДАЮ:

Заведующий МАДОУ
«Могойтуйский детский сад «Колокольчик»

Е.В.Кириллова

августа 2020г

Дополнительная
общеобразовательная программа
«Буряад хэлэн»

Возраст детей 5-7 лет
Срок реализации – 2 года

Составила: Жамбалова Б.Э.
педагог дополнительного образования

Пгт Могойтуй, 2020г

Содержание

1.	Пояснительная записка	3-9
2	Учебно-тематический план	10-25
3	Содержание изучаемого курса	26
4	Методическое обеспечение программы дополнительного образования	27-31
5	Список использованной литературы	32
6	Приложение	33-85

1. Пояснительная записка.

Язык - это духовная основа существования любой нации. Он является величайшей национальной ценностью. Сохранение и развитие нации, прежде всего, связано с сохранением и функционированием ее языка. Беречь и развивать свой родной язык и с уважением относиться к другим языкам - долг и обязанность каждого гражданина, поэтому изучение бурятского языка мы рассматриваем в рамках патриотического воспитания, воспитания толерантности.

В Агинском Бурятском округе на сегодняшний момент очень актуален вопрос обучения подрастающего поколения бурятскому языку, т.к. растет количество людей, не знающих свой родной язык, не имеющих широкого представления об истории, культуре, языке, традициях бурятского народа.

Бурятский язык в своей истории претерпел несколько языковых реформ, а также неиспользование языка в общественной жизни, все это и повлияло на постепенное забывание языка. Особенно заметно данное явление у представителей молодого поколения, и как следствие у детей школьного и дошкольного возраста.

В данный период встает остро вопрос о необходимости в раннем детстве обучению бурятского языка в дошкольных учреждениях. Язык для ребёнка – это, прежде всего средство развития, познания и воспитания. В дошкольном возрасте закладываются ценностные основы мировоззрения, поэтому одного изучения бурятского языка недостаточно, нужно знакомить детей с традициями и обычаями родного края, бытом, праздниками. Культура родного края детям дошкольного возраста является контекстом для развития.

Знание родного языка детьми бурятами, соответствует коренным интересам ребенка, т.к. они являются носителями духовно-нравственной культуры, традиций. Способность говорить, читать, писать на родном языке право человека, более того, это в определенной мере и моральная обязанность, исторический долг, ибо речь идет о жизни целого народа.

Разработка программы обусловлена нормативно-правовой базой:

- Приказ Министерства просвещения РФ от 9 ноября 2018 г. N 196 “Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным общеобразовательным программам”

- Постановление Главного государственного санитарного врача РФ от 28.01.2021 N 2 "Об утверждении санитарных правил и норм СанПиН 1.2.3685-21 "Гигиенические нормативы и требования к обеспечению безопасности и (или) безвредности для человека факторов среды обитания".

- Устав МАДОУ «Могойтуйский детский сад «Колокольчик»

Дополнительная общеразвивающая программа «Буряад хэлэн» составлена на основе программы «Буряад хэлэн» Д.Д. Могоевой (1999 г.); УМК «Амар мэндээ» составители Г-Х.Ц. Гунжитова, О.А. Дареева, Б.Д. Шожоева (2014 г.); «Методика обучения речевому общению детей старшего дошкольного возраста в условиях двуязычия» А.И. Улзытуева; лексического минимума по бурятскому языку «Үхибүүдэй ойлгохо, мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэлэжэ шадаха үгэнүүдэй ба холбуулалнуудай тобшо толи», ГАУ ДПО «Агинский ИПК» (2016).

В программе раскрываются содержание доступных и понятных сфер жизнедеятельности ребенка: знакомства, игрушки, животные, предметы быта, продукты питания. Освоение детьми материала на бурятском языке осуществляется, в рамках ситуации общения.

Цель обучения бурятскому языку детей дошкольного возраста является приобретение ими элементарных умений и навыков устной речи.

Задачи:

- ознакомление детей с несложной лексикой, доступной и соответствующей их уровню развития;
- формировать навыки понимания элементарных языковых явлений и умения сопоставлять простые целостные конструкции на родном языке;
- приобщение дошкольников к культуре, традициям и реалиям региона изучаемого бурятского языка в рамках тем, сфер и ситуаций общения, отвечающих опыту, интересам, психологическим особенностям детей дошкольного возраста;
- обеспечение духовно-нравственного, гражданского, патриотического воспитания детей;

- создание условий для формирования высокого уровня мотивации ребёнка к изучению бурятского языка через использование разнообразного, доступного для освоения дошкольником языкового материала.

Данная дополнительная образовательная программа рассчитана для дошкольников старшего дошкольного возраста 5-7 лет в МАДОУ детский сад «КОЛОКОЛЬЧИК» ГО «Поселок Могойтуй».

Программа является модифицированной и имеет социально-педагогическую направленность и адресована дошкольникам, посещающим занятия по бурятскому языку.

Формы коммуникативной деятельности в процессе обучения бурятскому языку чтение художественной литературы на бурятском языке;игровые обучающие ситуации;общение педагога с детьми на бурятском языке;рисование, раскрашивание с проговариванием бурятской лексики.

Деятельностный подход в обучении является современным требованием к дошкольному образованию. Коммуникативное воздействие в дошкольном возрасте основано на использовании педагогом системы дидактических игр с элементами сюжетно-ролевых.

Учёт возрастных и психологических особенностей детей.

В старшем дошкольном возрасте продолжает развиваться образное мышление. Дети способны не только решить задачу в наглядном плане, но и совершить преобразования объекта, указать в какой последовательности объекты вступят во взаимодействие и т.д. Продолжает совершенствоваться обобщение, что является основой словесно логического мышления. Как показали исследования отечественных психологов, дети старшего дошкольного возраста способны рассуждать и давать адекватные причинные объяснения, если анализируемые отношения не выходят за пределы их

наглядного опыта. Развитие воображения в этом возрасте позволяет детям сочинять достаточно оригинальные и последовательно разворачивающие истории. Воображение будет активно развиваться лишь при условии проведения специальной работы по его активизации.

Продолжают развиваться устойчивость, распределение, переключаемость внимания. Наблюдается переход от непроизвольного к произвольному вниманию. Продолжает совершенствоваться речь, в том числе ее звуковая сторона. Развиваются фонематический слух, интонационная выразительность речи при чтении стихов в сюжетно-ролевой игре и в повседневной жизни. Совершенствуется грамматический строй речи. Дети используют практически все части речи, активно занимаются словотворчеством. Богаче становится лексика: активно используются синонимы и антонимы. Развивается связная речь. Начинать учиться языкам можно в любом возрасте, но лучше это получается у детей. В возрасте 5-7 лет у детей наблюдается высокая восприимчивость к языкам, способности к запоминанию и к имитации.

Программа разработана *на основе принципов* коммуникативности, наглядности, доступности, систематичности, принципа учета первого языка дошкольника и принципа диалога культур.

Каждый из перечисленных принципов направлен на достижение результата обучения, овладение детьми родным языком на элементарном уровне, как средством общения.

Организация образовательного процесса.

Методы обучения: объяснения, показ, организация тренировки, организация применения и контроль.

Словесные методы - методы иллюстраций (плакаты, картинки, таблицы) методы демонстраций (фильмы).

Практические методы - языковые, условно-речевые и речевые упражнения.

Игровые методы - подвижные, дидактические и т.д.

Сегодня одним из наиболее ярких, развивающих, интересных, значимых методов, как для взрослых, так и для детей дошкольного возраста является проектная деятельность. Это обусловлено тем, что проектирование во всех сферах человеческой деятельности становится универсальным

инструментарием, позволяющим обеспечить ее системность, целеориентированность и результативность.

В программу входит проектная деятельность с детьми. Разработаны и реализуются проекты: «Знакомство с народной культурой через интерактивную экскурсионную деятельность», «Мой поселок, я частичка твоя», «Животные Забайкальского края», «Растения Забайкальского края», «Праздник Белого месяца – Сагаалган», «Популяризация местной газеты Толон.

Используются приемы личностно-ориентированного подхода, ставящие в центр образовательной деятельности личность ребенка, учет его способностей, возможностей и склонностей, предполагают особый акцент на социокультурной составляющей иноязычной коммуникативной компетенции. Также используется коммуникативный подход с целью овладения детьми практических навыков в 2-х видах речевой деятельности: говорении, аудировании.

Формы и режим проведения занятий:

Программа рассчитана на 2 года обучения. По данной программе занимаются воспитанники с 5 до 7 лет. В соответствии с программой НОД проводятся 2 раз в неделю. Продолжительность ООД соответствует требованиям СанПиН. Общее количество ООД: в месяц – 8, в год - 72 часов.

Частота проведения ООД максимально учтена и исходит из реальных потребностей и интересов дошкольников в общении и познании. Предполагается произвольная форма занятий с играми, сказками, рисованием, песнями и даже танцами. Основной формой ООД является игра.

Новый материал вводится с опорой на иллюстрации. Новую тему следует начинать с его прослушивания. Ребенок должен слушать и повторять за диктором текста, включая песенный материал. Как известно, дети, прекрасно имитируют, и поэтому для постановки правильного произношения им достаточно прослушивание записи. При этом, конечно, важна роль

педагога: его речь является образцом произношения, а в случае необходимости он может вовремя заметить и помочь их исправить.

Для того чтобы приобщить детей к бурятской культуре на ООД вводятся стихи и песни на бурятском языке, которые, по возможности, связаны с лексическим и грамматическим материалом изучаемой темы. Дети легко запоминают стихи и песни на слух. Кроме того, в программе введены небольшие тексты сказок. Сказочные персонажи помогают детям успешнее и быстрее освоить бурятский язык. Сказки модно инсценировать и показывать их родителям. Для развития и поддержания произносительных навыков используются скороговорки и стишки на бурятском языке, можно использовать вначале каждого ООД как фонетическая разминка.

Успех обучения и отношение детей к предмету во многом зависит от того, насколько интересно и эмоционально педагог проводит занятия. На занятиях более уместно, когда педагог использует игровые приёмы, наглядность, ИКТ технологии, тем прочнее ребёнок усваивает материал. Наблюдения показывают: укрепляя уверенность ребёнка в себе, а так же повышая его самооценку, педагог создаёт условия для его успехов и достижений в изучении того или иного языка.

Планируемые результаты освоения программы:

- ребенок научится понимать и выполнять просьбы воспитателя, относящиеся к ведению занятий, организации различных форм игровой и обслуживающей деятельности в соответствии с тематикой речевых ситуаций, определенных для каждого возраста, а также понимать на слух речь воспитателя в учебно-игровых ситуациях.
- ребенок научится понимать и порождать высказывания в соответствии с конкретной ситуацией общения, речевой задачей и коммуникативными намерениями.

Результаты освоения Программы сформулированы в виде целевых ориентиров, которые представляют собой возрастной портрет ребенка конец

раннего и конец дошкольного детства Данное положение не означает запрета на отслеживание эффективности усвоения Программы воспитанниками дошкольной образовательной организации. Педагог имеет право проводить оценку особенностей развития детей и усвоения ими программы в рамках педагогической диагностики. При этом важно, что проведение педагогической диагностики не может быть вменено в обязанность педагогу, а материалы диагностики не подлежат проверке в процессе контроля и надзора. Педагогическую диагностику воспитатель имеет право проводить по собственному усмотрению со всеми детьми группы независимо от пожеланий родителей. Ее результаты могут использоваться исключительно для решения следующих образовательных задач:

- 1) индивидуализации образования (в том числе поддержки ребёнка, построения его образовательной траектории или профессиональной коррекции особенностей его развития);
- 2) оптимизации работы с группой детей.

2. Учебно-тематический план дополнительной общеразвивающей программы.

Предусматривает 2 занятие в неделю. Количество, последовательность и тематика варьируются с учетом осенних, зимних и весенних перемен.

Подготовительная группа

Темэнүүд	Программын зорилго	Хэлэжэ һураха үгэнүүд, мэдүүлэлнүүд
Сентябрь – 8 часа		
Сайн байна! Танилсая! 2 часа	Үхибүүдые хүнүүдээр мэндэшэлжэ, хахасажа, танилсажа һураһанаа дабтаха, бэхижүүлхэ. Мэдүүлэлнүүдые зохоохые үргэлжэлүүлхэ. Хөөрэлдөөнэй хэлэндэ һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: сайн байна, сайн, мэндэ, амар мэндэ, амар сайн, мэндэ амар; баяртай, уулзатараа, дахин уулзатараа, үдэшын амар мэндэ. Һуу (гты), бодо(гты), ерэ(гты) наашаа. Сайн байна. Сайн. Шинии нэрэ хэн бэ? Минии нэрэ Туяна. Шинии эжы хэн гэжэ нэрэтэйб? Минии эжы Баярма Болотовна
Манай сэсэрлиг. 2	Жэл соо үзэһэнөө дабтаха, бэхижүүлхэ. Ямар сэсэрлигтэ үхибүүд ябанаб, тэндэ	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: ном, зураг, сонхо, хүмүүжүүлэгшэ, туһалагша, тогоошон, эмшэн,

часа	юу хэнэб, ямар мэргэжэлтэй хүнүүд хүдэлнэб, ямар нааданхайнууд, юумэнүүд, номууд бийб гэжэ үхибүүд мэдэхэ, хэлэхэ болохо. Мэдүүлэлнүүдые зохоохые үргэлжэлүүлхэ. Хөөрэлдөөнэй хэлэндэ хургаха.	хүгжэмшэн; зураха, хураха, сэгнэхэ, шууяха. Энэ манай сэсэрлиг. Манай сэсэрлиг «Аленький цветочек» гэжэ нэрэтэй. Бидэ нааданабди, сэнгэнэбди, хуранабди. Манай жумүүжүүлэгшэ Лариса Ивановна гэжэ нэрэтэй. Эмшэн Дугарма Дабаевна.
Үхибүүд – хүбүүн, басаган. 2 часа	Үхибүүдэй словарь шэнэ үгэнүүдээр үргэдхэхэ. Мэдэхэ болоһон үгэнүүдынь эдибхитэйгээр хэлэлгэ соонь хэрэглүүлхэ.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: би, ши, басаган (д), хүбүүн (д), хүүгэд, үхибүүд, минии, шинии, нэрэ, хэн бэ? хэды, хэдытэйбши. Би хүбүүн/басаган/. Ши басаган. Басагад, хүбүүд - үхибүүд. Ши хэдытэйбши? Би табатайб.
Үетэн нүхэд 2 часа	Үхибүүдэй словарь хүнэй аяг зан харуулһан үгэнүүдээр үргэдхэхэ. Хэлэлгэ сонь глаголнуудые эдибхитэйгээр хэрэглүүлхэ. Өөр ба нүхэд тухайгаа холбоотойгоор хөөрөжэ шадаха.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: нүхэр, эбтэй хүсэтэй, зоригтой, номгон, алая, томоотой, хурдан; нүхэсэхэ, наадаха, туһалха, гүйхэ, барилдаха, урилдаха, наншалдаха, хубаалдаха. Би Жаргал гэжэ нэрэтэйб. Мини нүхэр – Баяр, зургаатай. Бидэ эбтэй наададагбди...
Октябрь 8 часа		

Миний түрэл дайда (2 час)	Ямар нютагата ажаһуунабди, ямар голнууд, нуурнууд бииб, түрэл дайдамнай юугээрээ суурхадаг бэ гэжэ үхибүүдээрээ хөөрэлдэхэ, мэдэсень үргэдхэхэ. Түрэл нютаг, дайдадаа дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, омогорхол түрүүлхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: дайда, нютаг, хото, нуур, гол горхон, хада уула, аршаан. Манай нютаг баян, найхан даа. Үргэн тала дайда. Уһа голнуудтань заһаһад олон. Хада уулануудтань модод ургадаг. Ой тайгаарнь ан, жэмэс элбэг.
Манай түрэл хото 2 часа	Ямар хотодо (нютагта) ажаһуунабибди, ямар үйлсэнүүд, талмайнууд, театранууд г.м. бииб гэжэ хөөрэлдэхэ, мэдэсень үргэдхэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: нютаг, хото, талмай, байшан, үргэн, нарин, уужам, дабхар г.м. Абтаһан үгэнүүд: парк, театр, автобус, машина г.м.
Манай Эхэ орон – России. 2 часа	Ямар гүрэндэ ажаһуунабибди, ехэ ба бага Эхэ ороноо нэрлэжэ хургаха. Гүрэнэй, Заб. Хизаарай, автономиин тойрогой тугуудтай, хүлдэ тэмдэгүүдтэй танилсуулха. Орон дотор олон янзын яһатан ажаһуудаг гэжэ ойлгуулха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: Эхэ орон, нийслэл хото, гүрэнэй туг, хүлдэ тэмдэг, Улаан талмай, бага Эхэ орон.
Ноябрь – 8 часа		
Миний уг гарбал.	Уг гарбал тухай ойлгосо үгэхэ. Уг	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: үльгэршэн, хүн, хун

2 часа	гарбалаа нэрлэжэ, омогорхожо ябахыень ойлгуулха	шубуун, уг гарбал, угай бэшэг.
Минии гэр бүлэ 2 часа	Гэр бүлэ, бүлэ сохи илгаа тухай ойлгосо үгэхэ. Эжы абаяа, үндэр наһатанаа хүндэлхэ, аха дүүнэртээ эбтэй байха	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: аба эжы, бүлэ, ахай, эгэшэ, дүү хүбүүн /басаган/, хүгшэн аба эжы; туһалха, хүндэлхэ, амарха, һууна, зогсоно г.м.
Түрэл гарал 2 часа	Гэр бүлэ гэжэ темээр үзэхэнөө дабтаха, үргэдхэхэ. Гэр бүлэ сохи аха дүүнэрээ, аба эжынгээ түрэлые зүбөөр нэрдэжэ, хандажа һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: хүгшэн эжы, хүгшэн аба, нагаса аба, нагаса эжы, аша басаган /хүбүүн/, зээ басаган /хүбүүн/, манай, дуратайб.
Гэртэхинэй мэргэжэл 2 часа	Хүнүүд ямар ажал хэдэг бэ гэжэ хөөрэхэ, харуулха. Үхибүүдэй аба эжын мэргэжэлтэй танилсуулха, хэлэжэ, нэрлэжэ һургаха. Хүнүүдэй ажал хүндэлхэ гэжэ хүмүүжүүлхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: багша, жолоошон, наймаашан, дуушан, барилгашан, уран зурааша, аргашан г.м.; ажаллана, зурана, дуулана г.м.
Декабрь -8 часа		

Үбэл 2 часа	Жэлэй дүрбэн саг тухай юрэнхы ойлгосо үгэхэ. Үбэлэй сагай байгаали, ямар үзэгдэл, хубилалтанууд болооб гэжэ ойлгосо үгэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: саһан, мүльһэн, хүйтэн, хүбхэгэр, ой соо, сана, шарга, үбэл, елэгэр, хүйтэн, холжорхо, г.м.
Гэрэй амитад. 2 часа	Табан хушуу мал – буряад зоной урдандаа үдхэжэ байһан мал. Тэрэ мал ямар ашаг туһатай, юугээрээ үнэтэй сэнтэй байгааб, мүнөө үездэ ямарыень хүн үдхэнэб гэхэ мэтэ ойлгосонуудые үгэхэ. Табан хушуу малһаа гадуур үшөө гэрэй амитадтай, шубуудтай танилсуулха. Тэдээнһээ ямар аша туһа, хэрэгтэй юумэ абанаб гэжэ ойлгосо үгэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: үнээн, морин, ямаан, хонин, тэмээн; тугал, унаган, эшэгэн, хурьган, ботогон; гахай, тахяа, галун, гүлгэн, миисгэй, нохой; мөөрэхэ, маараха, хусаха, инсагаалха, бэлшэхэ.
Зэрлиг амитад. 2 часа	Түрэл дайдадамнай ямар амитад, шубууд ажамидардаг бэ, туһа хүргэдэг бэ гэжэ үхибүүдэй мэдэсые тодорхойлох, үргэдхэхэ. Ямар хоол эдидэг, абари зан тухай хөөрэлдэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: баабгай, шандаган, үнэгэн, шоно, хэрмэн, заряа, тарбаган, хандагай, гүрөөһэн, бодонг гахай; мэхэтэй, аймхай, хөөрхэн, сухалтай; гулабхаа, борбилоо, турлааг.

Шэнэ жэлэй угтамжа 2 часа	Үбэл гэжэ темээр үзэхэнөө дабтаха. Баярлажа хэлэһэн мэдүүлэй аянгада хургаха. Шэнэ жэлээр үхибүүд бэе бэеэ, бэшэ хүнүүдые амаршалжа хургаха.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: шэнэ жэл, хайндэр, жабар үбгэн, саһан хүүхэн; хүйтэн, хүбхэгэр, хүхюун; халтирха, холхорхо, унаха, урилдааха, даараха, амаршалха, баярлаха, хатарха, дуулаха; газа, мүнөө
Январь – 8 часов		
Үбэлэй хүхюун нааданууд. 2 часа	Үбэл гэжэ үзэхэнөө дабтаха, бэхижүүлхэ. Үбэлдөө үхибүүд ямар наадануудые наадаха дуратайб гэжэ хөөрэлдэхэ. Зурагай удхаар асуудалнуудта харюусажа хургаха.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: үбэл, саһан, мұльһэн, һалхин, сана, шарга; һолжорно, халтирна, хүмэришэбэ, унашаба, наадаха, хүхюутэй, хүйтэн, зөөлэн, хүбхэгэр.
Хүнэй бэеын хубинууд 3 часа	Хүнэй бэеын хубинуудые тэмдэглэһэн үгэнүүдтэй танилсуулха, хэлүүлжэ хургаха.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: нюдэн, хамар, аман, хасар, шүдэн, хэлэн, Урал, шэхэн, толгой, үһэн, нюур, гар, алган, хүл, хүзүүн, хүн, бэе.
Хүнэй бэеын хубинууд. Элүүр байлга. 3 часа	Урда үзэхэнөө дабтаха, бэхижүүлхэ. Бээ сэбэрээр абажа ябаха. Сэбэр агаар, уһан, наран – бэеын хатуужан шангадалга.	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: уһан, аршуул, муухай, сэбэр, аршаха, угааха, үбэдэхэ, баруун, зүүн. Абтаһан үгэнүүд: мылэ, щеткэ.
Февраль – 8 часов		
Сагаалган - арадай	Сагаалган - буряад арадай заншалта	Хэлэжэ хураха үгэнүүд: сагаалган, һара, жэл,

хайндэр. 2 часа	хайндэр. Сагаалганда бэлдэлгэ тухай үхибүүдээрээ хөөрэлдэхэ.	шэнэ, хуушан, бэлдэхэ, угтаха, амаршалха, дулааха, хатарха.
Арбан хоер жэл. 2 часа	Монгол угсаатанай 12 жэлэй нэрэнүүдтэй танилсаха. 12 жэлнүүд тухай онтохо уншажа үгэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: могой, морин, хонин, бишэн, тахяа, нохой, гахай, бар, луу, үхэр, хулгана, шандаган.
Эрын гурбан наадан 2 часа	Эрын гурбан нааданай удха шанар. Барилдаан, мори урилдаан, һур харбаан гэһэн ойлгосо үгэхэ, хөөрэхэ, зурагууды харуулха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: барилдаан, мори урилдаан, һур харбаан; барилдаха, урилдаха, харбаха, наадаха.
Буряад арадай нааданууд. 2 часа	Буряад арадай нааданууд тухай хөөрэхэ. Шагай наадан. Шагай буулгын янзанууд.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: бүхэ, хонхо, морин, тэмээн; няһалха, урилдаха.
Март –8 часов		
Буряад арадай аман зохеол. 2 часа	Түрэл арадайнгаа аман зохеолнуудтай танилсаха. Түрэл хэлэндээ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, омогорхол түрүүлхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: аман зохеол, таабари, оньһон үгэ, онтохон, тоолуур, шүлэг, дуун.
Буряад арадай онтохонууд. 2 часа	Буряад, ород арадай онтохонуудтай танилсуулха. Үхибүүды уран зохеооор һонирхохо, шагнаха дуратайгаар хүмүүжүүлхэ. Геройнуудань зүб, буруу ябадалы илгажа тэмдэглэжэ һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: гэр, байшан, һайхан, гое, арюухан, сэбэрхэн, бишыхан, заахан, жэжэ, томо, ехэ, мандагар г.м.

Буряад арадай хубсаһан. 2 часа	Буряад хубсаһан, гоелтонуудтай танилсуулха	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: дэгэл, малгай, бээлэй, гутал, заха, хамсы, шагта, бүһэ, хубсаһан; үмдэхэ, тайлаха, хубсалха, шагталха, , таараха, оехо.
Буряад зоной байдал 2 часа	Буряад зон ямар гэртэ байдаг байһан тухай хөөрэхэ. Һэеы гэрэй досоохи эдлэлыень зураг дээрэ харуулха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: Һэеы гэр, тоохон.
Апрель – 8 часов		
Хабар ерэбэ. 2 часа	Хабарай сагай байгаали. Саһанай хайлалга, модоной гүлгэдэй задаралга, түрүүшын сэсэгүүдэй ургалга, дулаан оронһоо шубуудай ерэлгэ, түрүүшын сэсэгүүд тухай уншаха, хөөрэлдэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: горхон, шубуун, һоео мультһэн, шабар, хайлаха, дуһаха, шааяха, задарха, урихан, ургы, дулаан орон.
Хабарай байгаали ба ажал. 2 часа	Хабарай сагай байгаали. Хүн зоной хабартаа ямар ажал хэдэг тухай хөөрөжэ үгэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: наран шангаар шарана, саһан хайлана, горхон урдана, гэрэй оройһоо дуһал ороно, шубууд хүхюутэй нийдэлдэнэ.
Шубууд – манай нүхэд. 2 часа	Манай эндэ үбэлжэдэг шубууд, тэдэнэй ажамидарал. Дулаан оронһоо ерэдэг шубууд тухай хөөрэлдэхэ. Шубуудай хүндэ аша туһа хүргэдэг, тэдэниие гамнаха, хамгаалха тухай ойлгуулха,	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: хараасгай, булжамуур, гургалдай, хүхы, уурхай, галун, нугаһан, хун шубуун, г.м.

	хөөрэлдэхэ.	
Ой модон хабартаа. 2 часа	Хабар тухай үхибүүдтэ хөөрэхэ, зураг харуулха. Гэртээ уһан соо һуулгаһан модоной халаае үхибүүдээрээ ажаглаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: модоной гүлгэдэй задаралга, ногоохон, багахан намаан, набшаһан, задарха, намалха, һуулгаха. Уһалха.
Май – 8 часов		
Жэлэй дүрбэн саг 2 часа	Урда үзэхэнөө дабтаха (намар, хабар, үбэл, зун). Жэлэй дүрбэн саг тухай юрэнхы ойлгосо үгэхэ. Эдэнэй илгаанууд.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: намар һэрюун, үбэл хүйтэн, хабар аятай дулаан, зун халуун.
Зунай саг. 2 часа	Хүүгэдэй амаралта, хүнүүдэй зундаа хэдэг ажал тухай. Зунай һаранууд. Жэлэй бэшэ сагуудһаа зун юугээрээ илгаатайб гэжэ хөөрэлдэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: бороо, аадар, холонго, сахилгаан, сахилгаална, татана, нуга, сабшаха,
Һургуулида бэлдэлгэ. 2 часа	Һургуулида үхибүүдэй ошохо тухай, сэсэрлигтээ юу хэжэ һурааб, һургуулида ямараар һурахаяа оролдохоб гэжэ хөөрэлдэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: һургуули, һурагша, хонхо, самбар, һураха, сээжэлдэхэ, бэшэхэ, оролдохо, хандаха, дүүргэхэ г.м.
Дабталга 2 часа	Жэл соо үзэхэнөө үхибүүдээрээ дабтаха, ойлгожо абаһан, һураһан юумэнүүдыень бэхижүүлхэ. Викторина үнгэргэхэ.	

Учебно-тематический план по обучению бурятскому языку

Старшая группа

Темэнүүд	Программын зорилго	Хэлэжэ һураха үгэнүүд, мэдүүлэлнүүд
Сентябрь – 8 часов		
Сайн байна! Танилсая! 2 часа	Багшатаяа, бэе бэетээ танилсалга. Нэрэ обогоо хэлэхэ. Амаршаажа, хахасажа һургаха. Багшын хэлэһэн юумые ухибууд анхаралтайгаар шагнажа, ойлгожо, дабтажа, хэлэжэ шадаха болоно. һуугты,бодогты, ерэнты, наашаа, саашаа- гэхэн захиралтануудые дуургэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: сайн байна, баяртай, мэндэ, уулзатараа баяртай.
Манай сэсэрлиг 2 часа	Ямар нэрэтэй сэсэрлигтэ ухибууд ябанаб, хэнтэй углоогуур сэсэрлигтэ ерэнэб, ямар наадануудые эндэ нааданаб, ямар мэргэжэлтэй хунууд худэлнэб гэжэ ухибууд мэдэхэ, хэлэхэ болохо	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: Сэсэрлиг, хумуужуулэгшэ, туһалагша, тогоошон, эмшэн
Намар 2 часа	Намар тухай мэдэсыень үргэдхэхэ. Байгаалиин үзэгдэлтэй таниилсуулха. Намарай нарын нэрэнуудые ойлгожо абаха	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: намар,һэрюун, набшаһан шарлана, борон ороно, Шубууд ниидэн ошоно.
Огород ошолго 2 часа	Үхибүүдые овош, фруктнуудые газар талаһаань амтаарынь илгаруулжа,	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: үгэрсэ, морхооб, помидор, мангир, лук, хартаабха, укроп, чеснок,

	нэрлэжэ һургаха. Ямар ургамал огородсоо урганаб гэжэ мэдэхэ, зуб нэрлэхэ, ямар унгэтэйб , хату зоолэнийн, амтатай ба гашууниие ухибуудээрээ тэмдэглэхэ	улан, ногоон, амтатай, гашуун, хату, зоолэн.
Октябрь – 8 часов		
Сэсэрлигэй газа 2 часа	Саадамнай газаа ямар ургамалнууд, модонууд урганаб гэжэ таниха, мэдэхэ болохо	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: сэсэг, модон, жэмэс, ургана, хасуури, ухэр нюдэн.
Намартаа ой соо 2 часа	Намар тухай үхибүүдэй мэдэсыень үргэдхэхэ, ой соо модоной набшаһа намаанай унгэ хубилна, хорхой шумуул усоорнэ, шубууд дулаан орондоо ошоно гэжэ ухибуудэй мэдэсые ургэдхэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: ой, модон, набшаһан,, шаралана, унана, болгооһон, илааһан, сохо, шоргоолжон, шубууд.
Минии гэр булэ 2 часа	Гэр тухай хөөрэлдөө үнгэргэхэ. Гэр булын гэшуудые ойлгожо абаха, нэрлэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: гэр, сонхо, үүдэн, хана, аба, эжы, аха, эгэшэ, нагаса эжы, нагаса аба, аша , басаган, хубуун, дуратайб, би.
Бараан. 2 часа	Үхибүүдые бараанай хэрэгсэлнүүдые нэрлэжэ һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: орон, пэшэн, һууха, унтаха, таһалга, потолоог, шала - ковер, шэрдэг, хунжэл, хубсаһанай шкаф,
Ноябрь – 8 часов		

Манай нютаг. 2 часа	Ямар нютагта ажагуунабди, ямар голнууд, нуурнууд бийб, түрэл дайдамнай юугээрээ суурхадаг бэ гэжэ ухибуудэй мэдэсэнь ургэдхэхэ	Нютаг, Ага, дайда, нуур ,гол, горхон, хада, уула, аршаан
Манай нютагай байгали – ой модон. 2 часа	Саадай газа, уйлсэдэ, ойдо ургадаг модруудые таниха, нэрлэхэ. Тэдэнэй набша намаанай , холтоһоной, илгаае оложо шадаха болгохо	Ой модон, набшаһан, шэлбэһэн, хуһан, нарһан, уляһан, тариха, амилха.
Манай нютагай байгаали – жэмэстэ ургамалнууд. 2 часа	Жэмэстэ ургалмалнуудтай танилсуулха, мойһон, улир, ухэр нюдэн, илгаа элруулхэ.	Жэмэс, ургамал, нэрһэн, алирһан, гулзооргэнэ,, ухэр нюдэн.
Минии бэе, бэеын хубинууд. 2 часа	Хүнэй бэеын хубинуудтай танилсуулха, харуулжа, хэлэжэ һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: бэе, толгой, хүзүүн, гарнууд, хүлнүүд,хурган, хюмһан.
Декабрь – 8 часов		
Үбэл, үбэлэй хухюун нааданууд. 2 часа	Үбэлэй байгаалида ямар хубилалтанууд болооб гэжэ ойлгосо үгэхэ. Үбэлдоо ямар наада наадаха дуратайбта гэжэ хоорэлдэхэ,	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: үбэл, саһан, хүйтэн,мульһэн, газа , муноо, сана, шарга, саһан баабхай, халтирха, холжорхо, унаха, урилдаха, даараха.

Зэрлиг амитад. 2 часа	Зэрлиг амитадтай танилсалга, шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулха. Турэл дайдадамнай ямар амитад ажамирдаг бэ, тэдэнэй унгэ зуһые, абари зангыг тэмдэглэһэн угэнуудтэй танилсаха, мэдэсыень ургэдхэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: шандаган, баабгай, үнэгэн,шоно, хэрмэн, хандагай,мэхэтэй, аймха, хоорхэн, сухалтай, боро, бамбагар.
Гэрэй амитад. Табан хушуун мал. 2 часа	Гэрэй амитад тухай хөөрэлдэхэ.эдэ амитад юу эдидэгбэ, яажа убэлжэдэг бэ, ямар аша туһа хундэ хургэдэг бэ гэжэ ухибуудтэ ойлгуулха. Табан хушуун мал – буряад зоной урдандаа удхэжэ байһан мал.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: үнээн, морин, ямаан, хонин, тэмээн, гахай, тахяа, миисгэй, нохой, тугал, ботогон, эшэгэн, хурьган, унаган, гулгэн, моорэхэ, маараха, хусаха, инсагаалха
Мэргэжэл, Гэртэхинэй мэргэжэл. 2 часа	Хунэй ажал худэлмэритэй, мэргэжэлтэй танилсуулха. Хунэй ажал хундэлхэ, ажалда дуратайгаар хумуужуулхэ. Аба эжынгээ хаана худэлдэг, ямар мэргэжэлтэйб мэдэхэ , хэлэхэ.	Мэргэжэл, багша, эмшэн, хумуужуулэгшэ, тогоошон, хугжэмшэн, оедолшон, барилгашан, жолоошон, наймаашан.
Январь – 8 часа		
Хубсаһан 2 часа	Буряад арадай хубсаһа дабтаха. Хубсаһа тэмдэглэһэн угэнуудтэй ухибуудыг танилсуулха, нэрлэхэ,	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: дэгэл, малгай, гутал, оймһон, умдэн, самса, тайлаха, умдэхэ, улгэхэ, оехо.
Бураяд арадай	Буряад арадай наадантай танилсуулха	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: шагай, наадаха,

нааданууд. 3 часа		
Буряад эдээн 3 часа	Буряад арадай эдээнтэй танилсалга.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: һун, зоохэй, буза, холоисо.
Февраль – 8 часов		
Сагаалган - арадай һайндэр. 2 часа	Сагаалганда бэлдэлгэ тухай үхибүүдээрээ хөөрэлдэхэ. Сагаалган-буряад арадай заншалта һайндэр. Сагаалган- шэнэ жэлэй эхин. Арбан хоер жэл гэхэ мэтэ ойлгосонууды ухибуудтэ угэхэ	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: сагаалган, шэнэ жэл, 12 жэлэй нэрэ обог, еохор, бэлдэхэ, угтаха, бэлэглэхэ, золгохо, дуулаха, наадан, хатарха..
Хилээмэн хаанаһаа ерээб 2 часа	Үхибууды хунэй ажалтай танилсалгы ургэлжэлүүлхэ, таряа хэзээ таридаг, ургадаг, хададаг гэжэ мэдэсэ угэхэ. Таряанһаа талхан гарадаг, тиигэд хилээмэ болгодог гэжэ ойлгуулха.	Таряан, газар, хахална, тариха, хуряаха, болгохо.
Эдэе хоол. 2 часа	Эдэе хоолой үгэнүүдтэй танилсуулха. Эдээнэй шанар шэнжы тэмдэглэжэ, хэлуулжэ һургаха, Сагаан эдээн – буряад зоной эдээнэй дээжэ гэнэн ойлгосо угэхэ.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: хилээмэн, мяхан, һүн, эдээн, сай, тоһон, зоохэй, мяхан, ундэгэн, буза, ууха, халуун, хуйтэн, гашуун, амтатай
Амһарта 2 часа	Амһартанууды тэмдэглэһэн үгэнүүдтэй үхибүүды танилсуулха. Амһарта соо эдэе хэдэг, бэлдэдэг гэжэ ойлгуулха, харуулха	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: табак, халбага, аяга,һэрээ, шанага, хутага, гусэ, сэбэр, аршаха, шанаха, хэршэхэ, эбдэхэ.

Март – 8 часов		
Эжын найндэр 2 часа	Шүлэгэй удхаар хөөрэлдөө үнгэргэхэ. Эжынэрээ, эгэшэ дуунэрээ амаршалха, баяраа мэдүүлхэ гэхэ мэтэ зүйлнуудтэй танилсуулха, мэдэсыеень угэхэ	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: Минии эжы Долгор. Би эжыдээ дуратайб, хундэлхэ, амаршалха, бэлэглэхэ.
Хабар. Хабарай ажал. 2 часа	Хабарай сагай байгаали тэмдэглэн үгэнүүдтэй танилсуулха. Хабарай ажал худэлмэри ажаглажа, тэмдэглэжэ һургаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: хабар, наран, дулаан, горхон, шубууд, шабар, хайлажа, дуһаха, задарха. Тариха, газар хахална.
Хорхой шумуул 2 часа	Оршон тойронтой, хорхой шумуул тэмдэглэн үгэнүүдтэй ухибууды танилсуулха.	Эрбээхэй, зугы, шоргоолзон, сохо , боргоон
Шубууд – манай нүхэд. 2 часа	Шубууды нэрлэн үгэнүүдтэй танилсуулха. Дулаан оронһоо ерэдэг шубуудтай танилсалга.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: шубуун, борбилоо, шаазгай, гулабхаа, турлааг, уурхай, хун шубуун.
Апрель – 8 часов		
Буряад арадай зохеолнууд. 2 часа	Уран зохеолнуудтай танилсуулга	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: онтохон,шүлэг, таабари
Буряад арадай онтохон. 2 часа	Онтохон «Урсахан гэр»	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: амитадай нэрэ, фразы.

Буряад арадай онтохон. 2 часа	Настольно театр онтохоной удхаар наадаха.	Хэлэжэ һураха үгэнүүд: амитадай нэрэ, фразы наадаха.
Буряад арадай онтохон. 2 часа	Онтохон «Үнэгэн, шандаган, петух»	Хэлэжэ һураха үгэнүүд :амитадай нэрэ, фразы наадаха.
Май – 8 часов		
Транспорт 2 часа	Элдэб машинануудтай танилсалга. Тэдэнэй хубинуудые нэрлэхэ. Харгын ябадалай дуримнуудтэ һургаха	Хунгэн ба ашаанай машина, кабина, руль, дали, уйлсэ, дурим
Суудхын хубинууд. 2 часа	Суудхын хубинуудые харуулһан угэнуудые мэдэхэ, нэрлэхэ болохо. Муноодэр, усэгэлдэр, углоодэр гэхэн угэнуудэй удхыень ойлгуулха, хэлуулхэ.	Углоодэр, удэр, удэшэ, һуни, муноодэр, усэгэлдэр, углоогуур.
Жэлэй дурбэн саг 2 часа	Жэл гээшэмнай дурбэн саг болон хубаардаг юм гэжэ ойлгосо угэхэ. Байгалиин хубилдаг гуримые зэргэсуулжэ харуулха	Нэрюун, урэжэлтэ намар, саһатай хуйтэн убэл, наратай дулаан хабар, ааяма халуун зун
Дабталга 2 часа	Жэл соо үзэхэноо дабтаха, ойлгожо абаһан , һураһан юумэнуудыень бэхижүүлхэ.	

3. Содержание программы

Программа рассчитана на 2 учебных года, предусматривает организацию работы с детьми старшей и подготовительной групп дошкольного возраста 5-7 лет в количестве 36 часов ООД с режимом проведения 2 раз в неделю с сентября по май включительно. Длительность ООД составляет от 25 до 30 минут.

Содержание программы по «Амар Мэндэ-э!» и по Д.Д. Могоева «Обучения речевому общению детей старшего дошкольного возраста в условиях двуязычия» делится на тематические блоков, каждый из которых решает свои задачи. Последовательность не случайна и принципиально важна для максимального образовательного эффекта.

Данная программа наряду с другими аналогичными программами для дошкольного образования рассматривает психолого-педагогические, методические и лингвистические аспекты обучения, развития и воспитания детей старшего дошкольного возраста.

Практическая значимость в процессе обучения бурятскому языку дошкольников - разработка программы, которая обеспечила бы реализацию принципа непрерывного систематического языкового образования.

Каждый вид образовательной деятельности имеет свою структуру. Начинается с обычного приветствия на бурятском языке, которое постепенно запоминается детьми. Затем проводится речевая разминка на бурятском языке. В основной части - игры с игрушками и различными видами предмета быта; дети знакомятся с речевыми образцами и закрепляют их. В конце образовательной деятельности проводится рефлексия занятия. Затем следует прощание на бурятском языке.

Календарный учебный график реализации дополнительной общеразвивающей программы

Дни недели	время	Индивидуальная, подгрупповая, и групповая работа с детьми.	Работа с педагогами	Работа с родителями	Организационно-методическая работа
Понедельник	15.00-18.30	15.30-18.00 Подготовительная группа 1 подгруппа 15.30-16.00 2 подгруппа 16.10-16.40 3 подгруппа 17.00-17.30 Индивидуальная работа с детьми 17.30-18.00	15.00 -15.30		18.00-18.30
Вторник	15.00-18.30	15.30-18.00 Подготовительная группа 1 подгруппа 15.30-16.00 2 подгруппа 16.10-16.40 3 подгруппа 17.00-17.30 Индивидуальная работа с детьми 17.30-18.00		18.00-18.30	15.00-15.30
Среда	15.00-18.30	15.30-18.00 Старшая группа 1 подгруппа 15.30-15.55 2 подгруппа 16.05-16.30 3 подгруппа 16.40-17.05 Индивидуальная работа с детьми 17.15-18.00	15.00 -15.30		18.00-18.30

Четверг	15.00-18.30	15.30-18.00 Старшая группа 1 подгруппа 15.30-15.55 2 подгруппа 16.05-16.30 3 подгруппа 16.40-17.05 Индивидуальная работа с детьми 17.15-18.00		18.00-18.30	15.00 -15.30
Пятница	15.00-18.30	15.30-18.30 Работа в режимных моментах Средняя группа	15.00 -15.30		
Итого	18 часов				

Итого: старшие группы – 72 часа

подготовительные группы – 72 часа.

Методическое обеспечение программы дополнительного образования детей.

Материально-техническое обеспечение: - игровые и учебные зоны; - игрушки, издающие звуки; - кукольный театр; - уголок бурятского быта (предметы быта, утварь, и т.д.); - национальная одежда для детей и для взрослых; - макет бурятской юрты (Автор - мастер по дереву Шагдуров Александр Шагдурович) Методическое обеспечение: - детская художественная литература; - картины, иллюстрации, папки - передвижки с различной тематикой; - календарь «Литэ» (12 животных); - газета «Толон

3.1. Материально-техническое обеспечение:

- игровые и учебные зоны;
- игрушки, издающие звуки;
- кукольный театр;
- уголок бурятского быта (предметы быта, утварь, и т.д.);
- национальная одежда для детей и для взрослых;
- макет бурятской юрты (Автор - мастер по дереву Шагдуров Александр Шагдурович)

3.2. Информационно-методическое обеспечение

1. Программы Г.Р.Дугаржаповой, Л.Б.Загдаевой «Мунхын дуһал»
2. Д.Д.Могоевой (Методические указания по бурятскому языку: пособие для детских садов. Улан – Удэ: бурят.кн. изд-во, 1989. – 88с.).
3. Детская художественная литература;
4. Картины, иллюстрации;
5. лепбуки с различной тематикой;
6. Календарь «Литэ» (12 животных);
7. Газета «Толон»

Формы коммуникативной деятельности в процессе обучения бурятскому языку чтение художественной литературы на бурятском языке;игровые обучающие ситуации;общение педагога с детьми на

бурятском языке;рисование, раскрашивание с проговариванием бурятской лексики.

Деятельностный подход в обучении является современным требованием к дошкольному образованию. Коммуникативное воздействие в дошкольном возрасте основано на использовании педагогом системы дидактических игр с элементами сюжетно-ролевых.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ БУРЯТСКОМУ ЯЗЫКУ

1. Методы накопления содержания детской речи: общение ребенка с педагогом и сверстниками на занятиях;пример речевой деятельности педагога (детей);перевод с языка на язык;хоровое проговаривание, заучивание слов, словосочетаний, предложений наизусть (стихи, песенки, рифмовки, скороговорки);рассказывание по игрушкам, картинам, диалог с игрушкой;просмотр презентаций на бурятском языке;

2. Методы, направленные на закрепление и активизацию лексики:

- дидактические игры (предметные, словесные, музыкальные, ритмические, настольно-печатные); инсценировки; рисование, раскрашивание, лепка, аппликация с проговариванием бурятской лексики; прослушивание и пение песен на бурятском языке; игры бурятского народа; выполнение творческих, проектных заданий (коллективных в группе детского сада и самостоятельных с помощью педагога и родителей).

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ПЕДАГОГА С ДЕТЬМИ

- совместная деятельность с дошкольниками, переходящая в самостоятельную: разучивание бурятских песен, стихотворений, рифмовок, скороговорок;

- занятия-беседы: обыгрывание диалогов, изучение отдельных речевых конструкций;

- языковые занятия два раз в неделю, включающие в себя разнообразные виды занимательной деятельности;

-формы подведения итогов реализации дополнительной образовательной программы в детском саду: выставки; проведение праздников, игр, конкурсов, открытых вечеров для родителей.

Перечень основных средств обучения

1. Диски CD с сказками на бурятском языке;
2. Видео, аудио материалы;
3. Объемные игрушки;
4. Дидактические и словесные игры;
5. Наглядные пособия.

Литература

1. - Методика обучения речевому общению детей старшего дошкольного возраста в условиях двуязычия . Чита 2007, А.И.Улзытуева
2. -Программа «обучения речевому общению детей старшего дошкольного возраста в условиях двуязычия», Чита, 2004, Д.Д. Могоевой.
3. - Амар сайн ухибууд, Д.Д. Могоевой, 2002г.
4. - Толоной абдарһаа, Ага тосхон,2015, Ц.Т. Тумурова
5. - Үхибүүдэй ойлгохо, мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэлэжэ шадаха үгэнүүдэй ба холбуулалнуудай тобшо, толи/ - п. Агинское: АИПК, 2016. – 88.

Приложение 1

Лексический минимум для старшей группы

Темэ: Минии эбтэй бүлэ

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Хүгшэн аба

Хүгшэн эжы

Нагаса аба

Нагаса эжы

Темэ: Минии гэр бүлэ

Дундахи группада үзэһэн темээ бэхижүүлхэ:

аба

эжы

ахай

абгай

дүү

бүлэ

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Гарай хүхюун нааданууд:

Хургануудаа харуулан: Энэ аба (том хурган; Энэ эжы; (долёобор хурган); Энэ ахай (дунда хурган); Энэ абгай (нэрэгүй хурган); Энэ биб (шэгшүүдэй) – Энэ минии бүлэ! (зүүн гараараа баруун гараа адхаха).

Барбаадай – аба!, Батан туулай – эжы!, Тоохон тобшо – ахай!, Толи байса – абгай! Бишыхан шэгшүүдэй- би! – Минии эбтэй бүлэ!

Шүлэг

Минии эжы

Ута хара гээгэтэй,
Урихан хара нюдэтэй,
Хүн бүхэндэ хүндэтэй,
Хүхюун минии эжы.

М. Жалсараев

Эгэшэ

Сэсэг баринхай эгэшэм
Сэбэр найхан гээшэл.
Эгэшэтэй хадаа урматайб,
Эгэшэдээ угаа дуратайб.

Ц-Д. Дондогой

Онһон үгэ

Эжытэй хүн
Эльгэ дүүрэн.

Эсэгэ тэнгэри мэтэ,
Эхэ дэлхэй мэтэ.

Темэ: Минии түрэлхид
Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хүгшэн аба
хүгшэн эжы
нагаса аба
нагаса эжы
аша басаган
аша хүбүүн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:
Бидэ, манай, дуратайбди, ном уншадаг, эдэеэ шанадаг, туһална

Шэнэ үгэнүүдтэй танилсалга
Хүгшэн аба, хүгшэн эжы – шинии абын гэртэхин.
Нагаса аба, нагаса эжы – шинии эжын гэртэхин.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:
Зураг хаража хөөрэлдэхэ.

Энэ манай хүгшэн аба. Бидэ хүгшэн абадаа дуратайбди. Хүгшэн абамнай манда ном уншадаг.

Энэ манай хүгшэн эжы. Бидэ хүгшэн эжыдээ дуратайбди. Хүгшэн эжымнай манда эдэеэ шанадаг.

Холбоотой хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Намда хүгшэн эжы бии. Минии хүгшэн эжынэрэтэй. Би хүгшэн эжыдээ туһалнаб. Би хүгшэн эжыдээ дуратайб. Хүгшэн эжы намда дуратай.

Намда хүгшэн аба бии. Минии хүгшэн аба нэрэтэй. Би хүгшэн абадаа дуратайб. Манай хүгшэн аба намда «Минии аша бэрхэ» хэлээ. Манай хүгшэн эжы намда «Минии аша бэрхэ» хэлээ.

Нагаса аба бии. Нагаса аба газетэ уншана. Би нагаса абадаа дуратайб. Нагаса аба – мини эжын аба. Би нагаса абадаа туһалааб.

Намда нагаса эжы бии. Нагаса эжы носки оено. Би нагаса эжыдээ туһалнаб. Би нагаса эжыдээ дуратайб.

Гарай хүхюун нааданууд:

Энэ томо хурган – минии хүгшэн аба,
Энэ хурган – минии хүгшэн эжы,
Энэ дунда хурган – минии аба,
Энэ нэрэгүй хурган – минии эжы,

Энэ хурган – би өөрөөб,
Энэ хамтадаа – минии эбтэй бүлэ!
(Эрхы хурганһаа эхилжэ хургануудаа дараха, шэгшы хурганай һлдэ
табан хургаяа үргөөд харуулха.)

Онһон үгэ

Түрэлхидтөө муу хүн
Түмэрһөө хүйтэн.
Үбгэд хүгшэдые наада бү бари,
Үтэлхэ саг өөртэшни ерэхэ.
Хүн ахатай
Дэгэл захатай.

Темэ: Минии гэртэхинэй мэргэжэл

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

жолооошон
багша
наймаашан
барилгашан
мэргэжэл

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Юу хэнэб, ямар ажал хэнэб, ажал хэнэ, шинии, минии, ажаллана.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шүлэг

Минии абые танидаг гүт?
Минии аба барилгашан.
Олон найхан гэрнүүдые
Уранаар аба бодхоно.

Асуудалда харюу

Шинии аба ямар ажалтайб?
Минии аба жолоошон.
Шинии эжы ажал хэнэ гү?
Минии эжы багша.
Шинии ахай юу хэнэб?
Минии ахай барилгашан.
Шинии эгэшэ юу хэнэб?
Минии эгэшэ наймаашан.

Гэртэхиндэнь хэлэжэ, үхибүүдтээ хамһалсаха, сээжэлдүүлхэ – Хүгшэн
аба, хүгшэн эжын, нагаса аба, нагаса эжын анхан хэн байһыень, ямар
ажалтай байгааб гэжэ һургаха.

Темэ: Минии уг гарбал.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

уг гарбал
хун шубуун

Хоридой мэргэн
Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:
Та, танай, танда, угай гурбан үе.
Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Онтохон

В давние- давние времена у Баргу батора были три сына: Эхирит, Булагат и Хоридой. Однажды Хоридой охотничал по берегу Байкала. Вдруг он увидел на синем небе девять летающих лебедей /хун шубууд/. Они сели на берег, превратившись в девять прекрасных девушек. Девушки сняли с себя свои красивые обряды, стали купаться в прозрачной байкальской воде. В то время Хоридой вышел из-за густых камышей, спрятал один из обрядов девушек. Искупавшись, все девушки надевают свои красивые обряды, обратно превращаются в белых лебедей. А оставшаяся без обряда девушка, не смогла превратиться в лебедя /хун шубуун/. Хоридой влюбился в эту девушку и поженился на ней. У Хоридоя родились одиннадцать сыновей. Выросли сыновья у Хоридоя и все поженились. У дедушки Хоридоя стало много – много внучат. Проходит время, внучата Хоридоя женятся, и у них рождаются дети. Хоридой становится прадедушкой, а дети его внучат – правнучатами. Еще проходит время, правнучата женятся и у тех рождаются дети. Хоридой становится прапрадедушкой, а дети его правнучат – праправнучатами. Прошло много – много времени, и мы с вами так же относимся к родословной Хоридоя /Уг гарбал/.

Үхибүүдтэ угай гурбан үеые сээжэлдүүлхэ

-Ши хэнэйбши?
-Доржын.
Хэнэй Доржо?
-Дамдинай.
Хэнэй Дамдин?

У бурятского народа есть такой обычай в уважении старших. Они и стар, и млад называют людей старше себя на «вы» – «та», когда по – русски мы можем говорить на «ты» на маму, папу, брата, сестру, даже дедушку и бабушку. Поэтому, когда вы разговариваете на бурятском языке, вы должны обращаться к старшим на «та», «танай».

Темэ: Минии бэе.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Урал
шүдэн
хэлэн
үһэн
хурган
гэдэһэн

Темэ: Минии бэе

Урдахи группануудта үзэһэн темээ бэхижүүлхэ:

Хүл, гар, бэе, толгой, нюур, шэхэн, нюдэн, хамар, аман, хасар.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Үхибүүдтэ кукла харуулжа, бэеын хубинуудай нэрэнүүдые бэхижүүлхэ.

Холбоотой хэлэлгэ хугжөөлгэ

Толгойдо малгай үмдэнэ. Минии толгой үбдэнэ. Шинии толгой үбдэнэ гү? Дулмын хүзүүн сэбэр. Тэрэ хүзүүгээ угаадаг. Хүзүүндээ шарф үмдөө. Басагад бээдээ плати үмдэнэ. Хүбүүд бээдээ самса үмдэнэ. Хүн хоер гартай, хоер хүлтэй. Гараар ажал хэдэг. Гартаа бээлэй үмдэнэ. Хүлөөрөө ябадаг. Хүлдөө оймһо, гутал үмдэдэг. Бэе сэбэр ябахадаа, элүүр байха. Муухай байбал, үбдэдэгюм. Үбдэхэдэ доктор аргалха.

Темэ: Хүнэй бэеын хубинууд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

урал
шүдэн
хэлэн
үһэн
хурган
гэдэһэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Будаха, хазаха, гаргаха, хурса.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шэнэ үгэнүүдтэй танилсалга.

Буратинын зураг хаража, хүнэй, хамар, хасар, шэхэн, нюдэн, нюур тухай мэдүүлэлнүүдые зохохо.

Аманда урал байха. Урал улан. Эжы уралаа помаадаар будадаг. .

Аман соо хэлэн байха. Хэлээ бүүгарга. Хэлэн улан. Хэлэн ута.

Аман соо шүдэн байха. Шүдэн сагаан. Шүдэн олон. Шүдэн хурса.

Шүдэн хазадаг. Шүдөөрөө эдээ найнаар жажалха хэрэгтэй. Би шүдөө пастаар сэбэрлэб.

Шүлэг

Уһан, уһан,
Угаа нюурым
Нюдэнэйм ялалзатар,
Хасарайм улайтар,
Аманайм энеэтэр,

Шүдэнэйм сайтар,
Уһан, намай угаа!

Темэ: Хүнэй бэеын хубинууд.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үһэн

хурган

хюмһан

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Һам, һамнаха, хайшалха, эдихэ, гэдэһэн, нюрган.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Зураг харуулаад, шэнэ үгэнүүдые ойлгуулха:

Үһэн – волосы,

Һам – расческа,

Һамнаха - расчесать,

Хайшалха – стричь.

Энэ хурган. Гарта табан хурган байха. Нүгөө гарта баһа табан хурган байха. Хурганда хюмһан ургадаг. Ута хюмһан муухай юм. Хюмһан доро микробууд байрлана.

Хүлдэ баһа хурганууд байха. Нэгэ хүлдэ табан хурган. Нүгөө хүлдэ баһа табан хурган. Гарай хургануудай нэрэнүүдые булта мэмдэнэбди. Хэлэе: Барбаадай, батан туулай, Тоохон тобшо, Толи байса, Бишыхан Шэгшүүдэй.

Мүнөө хүлэй хургануудай нэрэнүүдые сээжэлдэе.

Пат парнаахан, Патан парнаахан, Ойлог шойлог, Одхой Нима, Оодон Сэрэмпил.

«Табан хурган» дууе шагнуулха

Темэ: Хүнэй бэеын элүүр байлга.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

уһан

агаар

наран.

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Муухай, сэбэр.

«Уһан, агаар, наран – манай үлүү һайн нүхэд»

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Энэ шүлэг уншаһанай һүүлдэ зурагаар удхыень тааралдуулан хөөрэлдэхэ. Шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулангаа холбоотой хэлэлгэ хүгжөөхэ.

Энэ ехэ гол /река/. Голой уһан дулаан. Үхибүүд сэбэр агаараар амилха /дышать/ дуратай. Голой хажууда наран /солнце/ халуун. Халуун наранда бэеэ дулаасуулха хэрэгтэй.

Наран, агаар, уһан - манай бээдэ ехэ туһатай.

Үрээл

Үбдэхэ үбшэнгүй, зобохо зоболонгүй ябагты.

Бэхижүүлгэ

-Хүнэй бээдэ юун тон ехэ туһатайб?

Наран, агаар, уһан туһатай.

Наран юундэ туһатайб?

Наран халуун. Наранда бээ дулаасуулдаг.

Агаар юундэ туһатайб?

Сэбэр агаараар амилдаг.

Уһан юундэ туһатайб?

Уһа уудаг. Уһаар бээ угаадаг.

Үглөөгүүр.

Хэн гараа, нюураа угаагааб?

Хэн уһанһаа айнагүйб?

Би, би, би.

Гараа нюураа угаагааб.

Хүзүүгээшье угаахаб.

Сэбэр уһан һайхан даа.

Сэбэрээр ябаха гоё даа.

С.Номтоева

Темэ: Байгаали

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һара

наран

газар

тэнгэри

үүлэн

уһан

модон

сэсэг

ногоон

Темэ: Манай байгаали

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һара

наран

тэнгэри

үүлэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Газар

уһан

ногоон
һаруул
харанхы.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шүлэг

Наран, наашаа!
Үүлэн, саашаа үнгэрыш,
Наран, наашаа бултайгыш,
Ерыш, буугыш нютагтам –
Ехэл гоё байхал даа!

Ж.Зимин

Наран, наашаа!
Үүлэн, саашаа үнгэрыш,
Наран, наашаа бултайгыш,
Ерыш, буугыш нютагтам –
Ехэл гоё байхал даа!

Ж.Зимин

Таабаринууд

Саһатай, мүйһэтэй, һалхитай байна.
Жэлэй ямар саг бэ?
Саһан хайлана, ногоон ногоорно, үдэр ута болоно.
Жэлэй ямар саг бэ?
Хооһон поли, нойтон газар, борон орон.
Жэлэй ямар саг бэ?
Наран шарана, сэсэг ургана, таряан эдешэнэ.
Жэлэй ямар саг бэ?

Мүйһэн дээрэ

Мүнгэн шагта. (һара)

Энэ наран. Наран шара, улан. Наран шангаар дулаасуулдаг, шарадаг.
Наран халуун. Наранда бэеэ шарадаг. Булта наранда дуратайбди.

Энэ һара. Һара саган. Һара дулаасуулдаггүй. Һара халуун бэшэ.
Һара унтахадамнай байдаг.

Энэ тэнгэри, огторгой. Тэнгэри хүхэ. Тэнгэридэ наран байха.
Тэнгэридэ һара байха. Тэнгэри үндэр. Тэнгэреэр самолет ниидэдэг.

Энэ үүлэн. Үүлэн тэнгэридэ ябадаг. Үүлэн саган, хүхэ, хара байха.
Үүлэн һарые, нарые хаадаг. Тэнгэридэ үүлэн үгы байхадань гоё.

Темэ: Саадай газар - модонууд .

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

модон
набшаһан
шэлбэһэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

шэлбэһэн, хуһан, шэнэһэн, мойһон, уляангир, нарһан

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Дерево – модон, деревья – модод. Модон ургана. Олон модон саад соо ургана. Манай саадай хорёо соо томо модонууд ургадаг. Лист – набшаһан, листьа – набшаһад. Набшаһан ногоон. Модондо набшаһад ургадаг. Намартаа набшаһад шара болодог. Хүйтэн болоходо модоной набшаһад унашадаг. Ветка – шэлбэһэн. Шэлбэһэндэ набшаһад байна. Шэлбэһэн модондо ургадаг.

Береза – хуһан. Хуһан саган модон. Хуһанда үйһэ байха.

Осина – уляаһан. Уляаһан ногоон үнгэтэй модон. Уляаһанай холтоһон гашуун.

Уляангир – тополь. Уляангир саадай хорео ургадаг.

Лиственница – шэнэһэн. Шэнэһэн модоной холтоһон улаабар хүрин үнгэтэй. Шэнэһэн дабирхайтай модон. Шэнэһэнэй борбоосгой бишихан.

Сосна – нарһан. Нарһанай холтоһон шарабтар үнгэтэй. Нарһан модоор гэр баридаг. Нарһаар юумэ дархалхада бэлэн.

Шүлэг

Мойһон

Мойһон, мойһон гээшэмнай
Мойл харахан жэмэс лэ!
Монсогор харахан мойһомнай
Манай дуратай жэмэс лэ!
Б-Д. Батоев

Мойһон

Нюдэндэ урихан
Мойһон монсойлдоно.
Монсогор харахан
Тобшо һэнжылдэнэ.

Б-Б. Намсарайн
Хуһан

Сагаан хуһан
Саадамнай гоелто
Шара набшаһаниинь
Манай гоелто.
Б-Д. Батоев

Шэнэһэн

Шэнэһэн шинии
Шэлбүүһэн нариихан.
Шэлүүһэн ангай
Үһэндэл зөөлэхэн.

Б-Б. Намсарайн

Темэ: Саадай газаа – сэсэгүүд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

сэсэг
ургамал

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Сэсэгүүд, хонхо сэсэг, балжан гарма, ургы, улаалзай, нямняа,
Ургамалнууд: халаахай, ковыль /хилгана/, шүүр, гэшүүнэ, таба халаа,
ая ганга, мангир

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Цветок – сэсэг, цветы – сэсэгүүд. Энэ сэсэг нямняа гэжэ нэрэтэй.
Нямняа сэсэг хорёо соо соогуршые ургадаг. Нямняа шара үнгэтэй.
Нямняа дээрэ зүгы нууха дуратай. Нямняа удаахан болоод бамбагархан
сагаахан ноохон шэнги болошодог. Һалхинай үлсэхэдэ тэрэ хиидэшэхэ.

Кокельчик – хонхо сэсэг. Хонхо сэсэг хүхэ үнгэтэй. Хонхо сэсэгүүд
хүдөөгүүр ургана. Энэ хонходо тон адлихан.

Ромашка – балжан гарма. Балжан гарма баһа хүдөөдэ ургадаг.
Тэрэсагаахан үнгэтэй сэсэг. Балжан гарма сэсые хатаагаад эмдэ оруулдаг.
Энэ сэсэг эдешүүлжэ, зарим үбшэ аргалдаг байха.

Подснежник - ургы. Ургы сэсэг манай нютагта ургадаг. Тэрэ эртэ
хабар, саһанай хайламсаар, һалбардаг сэсэг. Ургы хүхэ үнгэтэй сэсэг.
Ургыһаа эм хэдэг. Зун болоходо ургы ургаяаа болоод хаташадаг.

Сарана – улаалзай. Улаалзай манай эгээл гое сэсэг юм. Тэрэ газар
доро тибһэтэй сэсэг. Улаалзай тала газарта ехинхидэ ургадаг.

Ургы

Шарахан нюдэтэй
Хүхэхэн ургы
Шулуудай дундуур
Шурган ургана.

С.Удаева

Баруун голой эхиндэ
Бадма сэсэг ургана.
Багашуул энэ сэсэгтэ
Баранһаа ехээр дурлана.

Нямняа

Набтархан шарахан
Нямняахан сэсэгэй
«Үһэниинь» сайхадаа,
Үлсэхэдэ хиидэшэдэг.

Хонхо сэсэг

Хонхо шэнги дүрсэтэй,

Хонгор хөөрхэн сэсэгүүд
Хүүгэд бидэниие хүндэлжэ,
Хүлдэмнай дохин мэндэшэлнэ.

Балжан гарма

Балжан гарма нэрэтэй
Баһал гоёхон сэсэгүүд
Багашуул бидэнэй ерэнхэндэ
Баясан даллана урдаһаамнай.

Улаалзай

Улаалзай зөөлэхэн малгайтай
Ута хүлтэй улаалзай.
Хонгор дайдыем шэмэглэн
Холоһоо дүтэлэн харагдана.

Сэсэгүүд, сэсэгүүд-
Сэл хүхэнүүд,
Сэлмэг гоёнууд,
Шара ногоонууд,
Шад улаанууд –
Яагаа һайханууд
Янза бүрийн сэсэгүүд бэ!

Ц.Бимбаев

Жороо үгэ

Ургы сэсэг
Урган гараа.
Урихан хабарые
Урин асараа.

Темэ: Зэрлиг амитад

Мэдэхэ үгэнүүд:

шоно

шандаган

баабгай

үнэгэн

Дидактическа материалнууд:

Таабари

Хүхэ борогшониие
Хүллэжэ болодоггүй.

Онһон үгэ

Шоно садхалан – хонин бүтэн.
Шоно хонин хоёр суг байжа шадахагүй.

Шонын хүбүүд эдибэл уула тээшээ, хүнэй хүбүүд эдибэл гэр тээшээ.
Шоноһоо айха һаа ой гаралтагүй.

Үрээл

Шонотой газарта
Малаа үдхөөрэй.
Шулуутай газарта
Гэрээ баряарай.

Үбэлэй үлэн шоно

Зунай сагта шоно хүниие хараһаар тэрьедэжэ ошодог. Шононууд зундаа садхалан ябадаг: элдэб ан, шубууд элбэг байдаг. Үбэлдөө шонын эдихэ юумэн хомор болодог. Энэ хирэдээ шоно хүнһөөшье айхаяа болидог. Һүни боломсоор, шоно ой сооһоо гаража, хүнэй байдаг газар тээшээ ошодог. Харууһа муутай малда ородог.

Онтохон

Шоно ба нохой

Туранхай шоно һууринай хажуугаар ябатараа, тарган нохойтой уулзаба. Тиигээд: - Ши, нохой, хэлэл даа, хаанаһаа эдээ хол олонобши? – гэжэ шоно асууба.

- Хүнүүд бидэниие эдээлүүлдэг, -гэжэ нохой харюусаба.
- Тиидэг бы, хэр бэрхэтэй ажал хүнүүдтэ хэдэгбта?
- Бараг даа, ажалнай бэрхэтэй бэшэ. Һүниндөө хото хореоень харагшабди, - гэжэ нохой хэлэбэ.

Баабгай

Баабгайе хүнүүд тайгын эзэн гэдэг. Юундэб гэхэдэ, тэрэ ехэ хүсэтэй, аюултай ан юм. Хойто хоер хүл дээрээ зогсоод, урда хүлэйнгөө һабараар юушье унаса альгадажархидаг. Һабартаа ута хурса һоео хюмһатай. Тэрээгээрээ юушье хаха маажажархидаг.

Онһон үгэ

Ехэ баабгай ехээр бархирдаг

Таабари

Годи бэди гүйдэлтэй,
Гое шара дэгэлтэй.

Онһон үгэ

Үнэгэн унтаандаашье тахья тоолодог
Шонын үгэдэ шандаган ноен.

Таабари

Үбэлдөө сагаан,
Хабартаа боро. (шандаган)
Хуһанда хурабша үлгөөтэй. (шандаганай шэхэн)

Буряад арадай онтохон «Саһан ба шандаган»

Төмөр: Миний нүотог

Мэдэхэ үгэнүүд:

миний нүотог

Ага

миний сэсэрлиг

Дидактическа материалнууд:

Үрэл

Город, тосхон, һуурингууднай,

Гое һайханаар һалбараг лэ!

Тумэн залуу айлнууд

Түрэ хуримаар наярал лэ!

Онһон үгэ

Байгаалияа тахижа, байдалаа заһаха,

Уһаяа арюудхажал, угаа сахиха.

Өөрын нүотог дулаан,

Харийн нүотог хүйтэн.

Шүлэг

Зулгы һайхан нүотагаа,

Зуудэн соогоо харарай.

Зуугалажа яабаһан нухэдоо

Зурхэн соогоо һанарай.

Уб улаан улалзай мэтэ,

Ургажал байһан сэсэг мэтэ,

Нухэд соогоо хундэтэй

Яабахышни хусэнэб.

Би хүн боложо эхилээб

Хүтэлөөд намайе эжымни

Хүүгэдэй саадта абаашадаг.

«Хүбүүмни хүн болоо», - гээд,

Хүн бүхэндэ хэлэдэг.

Би хүн боложо эхилээб:

Хүнүүдтэл адли ажалтайб,

Хүнүүдтэл адли баяртайб,

Үдэр бүри саадтаа ябанаб.

Үндэр һургаал абанаб,

Өөрөө хубсаһаа үмдэнэб.

Өөрөө ботинкаа үмдэнэб.

Һургадаг эжынэрнай залуу,

Хуу мэдэдэг шэнэ дуу.

Шүлэг хэлэнэ, дууланабди.

Шүлэ, компот уунабди.

Басага уйлуулаад нянидаа
Бадашуулаа, хараалгааб даа.
Эбтэй байха гэжэ
Энээхэн досоогоо сээжэлдэжэ,
Тоомоо таһархаа болёоб.
Томоотой зан олооб,
Үдэшэнь гэртээ ерэдэгби.
Үшөөл эжыдээ эрхэлдэгби.
Эрхэл, эрхэл, эрхэлһээр,
Дэбхэр, дэбхэр, дэбхэрһээр,
Би хүн боложо ябанаб,
Хүхээд ганса нэгэ абанаб.
Хүн болохо бэлэн бэшэ - ээ!
Би хүн боложо эхилээб.

Ц-Д. Дондокова

Темэ: Сүүдхын хубинууд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үдэр
һүни
үглөөгүүр
үдэр
үдэшэ

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

һаруул, харанхы

Дидактическа материалнууд:

Зурагаар хүдэлмэри

Энэ үдэр. Үдэр наран шарана. Үдэртөө булта харагдана. Үдэртөө һаруул, һайнаар харагдана. Үдэртөө ажал хэдэг. Энэ һүни. Һүни һара байна. Һүниндөө харанхы. Һүни харагданагүй, булта хара болошоо. Һүниндөө унтадаг.

Приложение №2

Лексический минимум для подготовительной группы

Бэлэдхэлэй бүлгэм

Темэ: Жэлэй дүрбэн саг

Темэ: Намар

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

алтан намар
хургуули эхилнэ
жэмэс, огородой эдеэн
хэрюун болоно
шубууд нийдэн ошоно
хартаабха малтана
набшаһан шарлана
хюруу
амитад үбэлдөө бэлдэнэ
Эжын үдэр

Дидактическа материалнууд:

Жороо үгэ

На-на-на
Намар болоо.
На-на-на
Набшаһан шарлаа.

Намар

Халуун зунай һүүлээр намар ерэдэг. Намарые алтан намар гэдэг. Юундэб гэхэдэ, набша намаа, үбһэ ногоон шарладаг. Үдэр богони боложо эхилдэг. Намартаа хэрюун байдаг, бороо ородог. Зэрлиг амитад үбэлдөө бэлдэдэг. Шубууд дулаан орон руу нийдэн ошодог. Үхибүүд хургуулидаа ябажа эхилдэг. Намар болоходо, зон үбэлдөө бэлдэдэг: хартаабхаа малтадаг, үбһээ хорёодоо оруулдаг, түлээгээ абадаг. Хүн дулаанаар хубсалжа эхилдэг.

Алтанхан намарнай
Аалихан ерэбэ.
Алирһа жэмэсээ
Асарба манда.

Эжын үдэр

Намарай һүүлдэ «Эжын үдэр» гэжэ эжынэрэй хайндэр болодог. Энэ үдэр эжынэрээ хүнүүд амаршалдаг, хүндэлдэг. Хүүгэд эжынэртээ элдэб бэлэг өөһэдынгээ гараар урлаад баридаг. Эжынэртээ зорюулжа дуу дуулалдадаг,

хатардаг, эжынэрээ хүхээдэг. Наратай үдэр дулаахан байдаг, эжытэй хүн жаргалтай байдаг, гэжэ оньһон үгэ тон зүб хэлээтэй. Юундэб гэхэдэ эжымнай бидэниие түрөө, үдэр бүри бидэндээ һанаагаа зободог. Эжы гээшэ тон хүндэтэй, хайратай хүн гээшэ. Эжыдээ ходол туһалха хэрэгтэй.

Л.Батожаргалова

Хюруу

Үглөөгүүр газаа гарахадам,
Үргэлжэ сагааршоод байба.
Гэдэргээ эрьеэд харахадам,
Гэшхэһэн мүрни элихэн.

А. Жамбалон

Намарай эхин

Сентябрь – намарай эхин һара юм. Намарай һэрюун саг эхилбэ. Үдэр улам бүри богони болоно. Үглөө бүри дарагар сагаан хюруу унадаг болоно. Үбһэ ногоон хагдаржа, модоной набшаһан шарлана. Тиибэшье яһала дулаан байна.

Огородой эдээн, талха таряан эдээшэнхэй. Поли дээгүүр трактор, комбайнууд таряанай баян ургаса хуряана.

Б. Санжин

Һайхан намар

Һайхан намар
Һалхилан ерэжэ,
Һамар, мойһон эдээшэбэ.
Үнгэ бүрийн үрэ жэмэс
Үлир үзэм улайба.

Б.Базарон

Темэ: Үбэл

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хүйтэн болоно
саһан
шэнэ жэл
Жабар үбгэн
мүльһэн
галаа түлинэ
дулаан хубсаһан
шарга

Үбэл

Намарай һүүлээр үбэл ерэдэг. Үбэлдөө хүйтэн байдаг, саһан ородог, гол горход хүрөөд, мультһөөр хушагдадаг. Айлайхи гэртээ галаа түлидэг. Хүнүүд дулаан хубсаһа, малгай үмдэдэг, бээлэй барйдаг. Үбэлдөө үхибүүд Саһан үбгэниие хэжэ наададаг, санаар, шаргаар холжордог. Үбэл үхибүүдэй удаан хүлээгдэһэн Шэнэ жэл ерэдэг. Жабар үбгэн аша басагантаяа ерэжэ, гоёһон хасуури тойроод, хүүгэдтэй хамта хухилдэн, хухюун наада дэлгээдэг.

Хүйтэн үбэлнай
Хүрэжэ ерэбэл.
Саһан хүнжэлөөр
Нютагнай хушагдабал.

Жороо үгэ

Са-са-са
Сагаан саһан.
Со-со-со
Соохор сохо.

Л.Батожаргалова

Саһатай үбэл

Алтан намарнай үнгэржэ, саһатай хүйтэн үбэлнай ерэбэ. Үдэр богони боложо, һүни ута болоно.

Тала дайда хүбэн сагаан хүнжэлөөр хушагдаба. Гол мүрэнүүд, нуурнууд зузаан мультһөөр хушагдана. Шубууд дулаан орондоо нийдэнхэй. Манай эндэ борбиллоо, гулабхаа, шаазгай, турлааг, хүхэ буха гэхэ мэтэ шубууд үлэнхэй.

Д.Ошоров

Үбэл

Хүйтэн үбэл шэмшэрэн
Хүдөө нютагтам ерээ.
Үхибүүд угаа баярлан
Үрдилдэн конькигаар урилдаа.
Шаргаар хадаһаа холжорно,
Шууяса доошоо нийдэн,
Түргөөр ошоно үдэрнүүд,
Тэрьедэн үнгэрнэ үбэл.

С. Молонов

Үбэл

Ошохо дурагүй намарнай
Үбэлтэй дэмы носолдоно,

Уурлан сухалдан ганиранхай,
Углуу тохойгоор хоргодоно.
Хаданууд саһаар малгай хэжэ,
Холуур сагааран харагдана,
«Малгай табибал - манайхи» гэжэ,
Үбэлнай намараа үлдэнэ.
Ц-Б. Бадмаев

Таабари

Сагаахан хүбүүн
Ерэхэдээ даруухан,
Хэбтэхэдээ дуугай,
Бусахадаа бархирдаг. (Саһан)
Хүбэн сагаан хүнжэл
Хүдөө талыг бүрхөөбэ. (Саһан)

Үбэлэй тайга

Үбэлэй тайга
Үһэтэй дэгэлээ үмдөө,
Хүхэ торгон тэрлигээ
Ханзадаа хадагалаа.

Ц-Д. Дондокова

Ёлкын дэргэдэ

Оо! Гоё даа, гоё даа,
Ёолкомнай!
Одошье ерээ даа
Шэнэ жэлнай!
Монсогорхонууд,
Гонзогорхонууд,
Ногоохонууд,
Ягааханууд,
Элдэб үнгын,
Олон янзын
Нааданхайнууд,
Гоёолтонууд.
Яларна, толорно

Темэ: Хабар

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дулаан болоно
наран шарана
саһан хайлана
үдэр ута болоно
гол урдана

налхилна
шубууд бусана
ургы ургана
ногоон
тариха
Илалтын хайндэр

Дидактическа материалнууд:

Хабар

Хүйтэн үбэлэй һүүлээр хабар ерэдэг. Хабартаа наран игаажа, газар дулаан болодог. Үдэр ута болодог. Саһан хайлажа, гол горход урдажа, ургы сэсэг ургажа эхилдэг. Бүри дулаархадань, хорхой шумуул һэридэг, шубууд дулаан оронһоо нийдэн ерэдэг, хүүхы донгододог, модондо набшаһан, ногоон ургадаг. Хүнүүд хүнгэн хубсаһаа үмдэдэг, огород соогоо ажалаа хэдэг. Хүүгэд хухилдэн, газаргуур наададаг.

Дулаахан хабарнай
Дуулаһаар ерэбэл.
Дайда дэлхэймнай
Дуураһанһаа һэрибэл.

Илалтын үдэр

Аяар дүрбэн жэлэй туршада дайн болоһон. 1945 ондо майн юһэндэ манай сэрэгшэд фашист муухай дайсаниие дараһан юм. Нютагаймнай олон зон дайнда мордохон, зариманиинь дайнһаа бусаагүй. Дайн гээшэ тон аймшагтай юмэн. Майн юһэндэ Илалтын хайндэр. Энэ үдэр ехэ хайндэр – арадаймнай илалта. Майн юһэнэй Илалтын үдэр хэншье мартахагүй ёһотой.

Л.Батожаргалова

Хабар

Наран шангадажа, саһан сагтаа хайлаба. Хаа хаанагүй хурдан горхонууд харьялба.

-Хабар болоо! – гэжэ хүнүүд мийһэрэлдэнэ.

Гэрэй игаабарида, арадашье шабартай нойтон.

Үглөөгүүр эртэ бодоходо, горход хүрэжэ, дээгүүрээ мультһэтэнэ. Гэрэй оройн дуһалханууд унжылдан һоёо мультһэн болошоно. Тиигээд наранай гарахада, хайлана.

Хабартаа борбилоонууд баяртай. Наран доро игаан, хүүхю шууяатайгаар пишагалдана.

Урда оронһоо алаг туун, ангир шубуун түрүүлжэ ерэбэ. Саһанай халахада, газар шийгээр анхилба. Һүүлээрэнь зүүн шэнги хурсахан үзүүртэй ногоон бултайба.

Иигээд лэ хабарай дуунһаа байгаали һэрибэ.

Таабари

Гаргүй аад, үүдэ тайладаг. (һалхин)
Нэгэнийнь адхардаг,
Нүгөөдэнь уудаг,
Гурбадахинь ургадаг. (Бороо, газар, ногоон)
Ургыхан

Шэгшын зэргэ бишихан
Сэл хүхэ ургыхан
Нарһан ойн захадахи
Наруули газарта ургаа.
Галтай шарахан нюдөөрөө
Газар ехэ дэлхэйе
Гэтэн хаража һууна,
Гэрэл туяаһаань һаргана.

Ч. Цыдендамбаев

Хэниинь зүб бэ?

Харыт даа, хүгшөө,
Хайлажа эхилбэ саһамнай.
Юундэ гэнтэ байтараа
Юрэдөө дулаан болодог юм?
Хүгшөөнь харюусаба:
- Ашамни,
Хабарай ерэхэ дүтэлхэдэ,
Гахай багша газар доро
Гал ехээр түлидэг юм.
Дороһоо хүрьһэн халаад,
Дулаан болоходонь, саһамнай
Хайлажа эхилдэг, урдадаг юм.
Хабар иигээд ерэдэг юм...
- Ай даа, худал. Худал! – гэжэ
Ашань харюусаба мэхэтэйхэн.
Газар доро гахай багша
Гал түлихэ?
Үнэншэнэгүйб...
Ц-Б. Бадмаев

Темэ:Зун

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

халуун
шангаар шарана

зунай амаралта
тамарха
жэмэс түүнэ
бороон
аадар
уһална
һолонго

Дидактическа материалнууд:

Зун

Хабарай дүүрэхэдэ, зун болодог. Наран шангаар шаража, газаа ехэ халуун байдаг. Зундаа бороо ородог. Үдэр ута, һуни богони болодог. Зундаа голдо тамардаг. Бороогой һүүлээр элдэб үнгэтэ һолонго тэнгэридэ гарадаг. Халуун наран доро ябахадаа, заабол малгай үмдэхэ хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, толгойгоо шаруулаа һаа, үбдэдэг. Зундаа үбһэ сабшадаг, жэмэс түүдэг. Үлжөөргэнэ тон амтатай жэмэс юм. Хони мал ногоондо сададаг. Һургуулиин хүүгэд зундаа амаралтада гарадаг.

Аажам халуун зумнай
Аадар бороогоор һэрюусүүлнэ.
Сэсэг ногоон һалбаржа,
Сэлгээхэн талым бүрхөөнэ.

Жороо үгэ

Со-со-со
Ой соо сомоошон,
Со-со-со
Сомороор сомоо сомоолоо.
Бо-бо-бо
Болоо, болоо
Бо-бо-бо
Бороо ороо

Л.Батожаргалова

Зун

Һэрюухэн һэбшээндэ
Хэзээшье сэнгүүл!
Зунай саг дулаахан,
Зугаалха хүүхюул!

Ч. Цыдендамбаев

Темэ: Амигад

Төмөр: Гэрэй амитад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үнеэн тугал
морин унаган
хонин хурьган
ямаан эшэгэн
гахай поршоонхо
нохой гүлгэн
миисгэй гүлгэн
тэмээн ботогон
тахяа
һүн мяхан

Дидактическа материалнууд:

Жороо үгэ

Ху-ху-ху
Гарай хурган
Нарай хурьган.

Ла-ла-ла
Ламба амба сартай.

Хонин мараа,
Ямаан бабанаа,
Үнеэн мөөрөө,
Нохой хусаа,
Айлшан гү?
Гара, хара.

Мөөдэй, мөөдэй
Дүүрэн һүтэй.
Ши һаа, би уухаб.

Барда нохой

Барда нохоймни
Барагхан нүхэрни юм.
Бүмбэгийн хойноһоо
Бүхыдөө урилдаагшабди.
Хүдөө хүнэй ерэбэл,
Шүдөө харуулан хэрхирдэг.
Танил талаяа харабал,
Тархяа һэжэрэн, угтадаг.

Эрээдэймнай

Эрээгшэ үнээмнай
Эрээхэн тугал
Эртэ үглөөгүүр түрэбэ.
Арбагархан хүлнүүд дээрээ
Аабайлган зогсоһоор,
Амтан уурагаа хүхэбэ.
Эрээгшэ үнээмнай үүгэнэн,
Эрээхэн тугалаа долёобо.
Эрхэлэн, тугалнай
Эжыгээ тойрон
Ээрэмшээн гүйбэ.
Ямаан

Ядагархан яһан эбэртэй,
Үргэн дороо һахалтай,
Ядамаргүй манай ямаан
Хүршынгөө хорёо соо ородог.
Тариһан ургамалнуудыень
Таһалан эдижэрхидэг муутай.
Ташуураар шабхадуулаад,
Тала руу тэрьедэдэг заншалтай.

Манай хорёо соо

Манай хорёо соо элдэб гэрэй амитад олон. Улаагша үнээмнай эрээхэн тугалтай, хурьгадтай арбаад хонитойбди, шарагша ямаамнай хоёр эхир эшэгэдтэй. Хээр моритойбди, гурбан гахайтайбди. Табан тахяамнай үдэр бүри үндэгэлдэг. Хара нохоймной Хойлог гэжэ нэрэтэй. Миисгэймнай хулгана барихадаа булай бэрхэ. Табан хушуу малай гансал тэмээн эрдэни манайда үсөөн. Бидэ һү, мяхаа эдидэгбди, үлүү гараһыень худалдадагбди.

Л.Батожаргалова

Темэ:Нютагаймнай зэрлиг амитад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үнэгэн
шандаган
шоно
баабгай
хандагай
буга
гүрөөһэн

шэлүүхэн

хэрмэн

бодон гахай

заряа

Дидактическа материалнууд:

Баабгай

Тэнсэлгүй ехэ хүсэтэй
Тайгын эзэн – баабгай
Алирһа жэмэс бэдэрэн
Тэнэжэл зундаа ябадаг юм.

Шэлүүхэн

Миисгэй шэнги аад лэ,
Мэхэтэй гээшэнь аргагүй.
Модон дээрэһээ амитанда
Мэгдэхээжэ добтолдог юм.

Шоно

Шандага барижа хооллодог,
Хурса шэхэтэй, һонор нюдэтэй,
Хүнгэн солбон шоно
Ой тайгаар олон юм.

Гүрөөхэн

Гоё һайхан бэетэй гүрөөхэн,
Гүйхэдөө түргэн хүлнүүдтэй.
Хабарай дулаахан үдэрнүүдтэ
Майлын ургыда гарадаг юм.

Үнэгэн

Бамбагар гоё һүүлтэй
Шара улаахан үнэгэн
Хулгана барижа хооллодог,
Араата гэжэ алдаршаһан юм.

Хэрмэн

Модоной нүхэн соо хэрмэн
Хүбхэн зөөжэ бэлдэһэн
Дулаахан уурхай соогоо
Дүрбэн заахан гүлгэдтэй юм.

Буга

Тархи дээрээ һарбайлдаһан
Томо арбагар эбэртэй
Намарай сагта буганууд
Тайгаар дуугаа зэдэлүүлдэг юм.

Шандаган

Бүмбэр-бүмбэр гүйдэлтэй,
Хилар нюдэтэй, ута шэхэтэй,
Айран шандаган
Ойн оёроор элбэг юм.
Бодон гахай

Бодон гахайнууд гүлгэдөө дахуулан,
Бүтүү боролжо соо байрладаг.
Модонхой, ногоонхой үндэһэн хоолоо
Малтажа эдихэдээ бэрхэ юм.

Таабаринууд

Годи бэди гүйдэлтэй
Гоё шара дэгэлтэй. (үнэгэн)
Уулада хэбтэритэй,
Шара улан дэгэлтэй,
Мяхан эдишэтэй. (үнэгэн)
Шугы соо шуумар хулгайшан. (шоно)
Оёдолшон бэшэ аад,
Оло мянган зүүтэй. (заряа)
Тээг дээгүүр гүйдэлтэй,
Тэбхэр эрмэг гуталтай. (хэрмэн)
Шугы соо «шуур-шуур» гээ,
Сагаан юумэн бултаг-бултаг гээ. (шандаган)

Темэ: Дулаан ба хүйтэн ороной амитад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дулаан ороной амитад
бар
хармагшан
заан
арсалан
могой
хүйтэн ороной амитад
сагаан баабгай

Дидактическа материалнууд:

Дулаан орондо элдэб олон амитад элбэг юм. Аһанай томонь гэхэдэ, набша ногоон хоолтой заан болоно. Заан ха даа ехэ ухаатай амитан. Хармагшан модонһоо модондо хүнгэн шуранаар хүрэдэг. Дулаан ороной амитадай хаан ха даа арсалан болоно. Эрээн гүрөөһэн гү, али бар ха даа ехэ мяхаша амитан. Тэрэ үдэртөө унтаад, хүниндөө агнуурида гарадаг амитан.

Хойто хүйтэн орондо сагаан баабгайнууд байдаг. Сагаан саһандал адли сагаан арһатай юм. Тэдэ загаһа барижа эдидэг.

Темэ: Асуудалда харюу

Жэлэй 4 саг ямарнууд бэ? Нэрлэ, хөөрэ. Ямар шүлэг мэдэхэбши, уран гоёор хөөрэ.

Гэрэй амирад зэрлиг амирадһаа юугээр ондоотойб? Зураг зура, тэрэнээ хөөрэ.

Темэ: Шубууд

Темэ: Нютагаймнай шубууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

шаазгай
борбилоо
гулабһаа
хирээ
тоншуул
хүхэ буха
ниидэнэ
һууна
тоншоно
уурхай
шара шубуун
бэгсэргэ

Дидактическа материалнууд:

Хүүр-хүүр дуутай,
Хүхэ сэмсэгэр самсатай,
Гал улан нүдэтэй,
Газаагуур ябаха зантай. (гулабһаа)
Эбир-шэбир ябадалтай,
Эшэгэ хурьганай гүйдэлтэй,
Һүүл дээрээ ногоонтой,
Һүүжэ дээрээ сагаантай. (шаазгай)
Шүлэгүүд
Бэгсэргэ
Гэшүүһэн дээрэ бэсэргэ һууна.
Гэтэбэбди гэтэбэбди,
Ниидэхэһэнь нүхэдни айна,
Ниилээд маряжа дүтэлбэбди.
Обёорногүй хэбэртэй бэгсэргэ.
Абһа дуулаад лэ мэдэжэрхёо –
Арбагар далинуудаа һэгсэрбэ.

Ц. Жамбалов

Темэ: Дулаан ороной шубууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хараасгай

хүхы

бүбөөлжэн

галуун

нугаһан

хун шубуун

тохорюун

ниидэн ерэнэ

уурхай эбдэжэ болохогүй

үндэгэ барихагүй

дали

һүүл

Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Хиигээр ябаха хүлтэй,

Гоё һайхан бүрээтэй,

Гожогор гоёхон малгайтай,

Гурбан һарын хуралтай. (бүбөөлжэн)

Шабараар бариһан гэртэй,

Шарабтар улаан үбсүүтэй,

Хонгор зулгы аашатай,

Хорхой аляһан эдээтэй. (хараасгай)

Шүлэгүүд

Тохорюун

Тохир ута хүзүүтэй

Тохорюун шубууд шагнаархана.

Ута нуурай эрьеэр

Урагша, хойшоо ябасагаана.

Булжамуур

Алтан талын хонхохон –

Аляа хөөрхэн шубуухай,

Аялга дууншни хонгёохон –

Адхархан зэдэлхэнь һайхан.

Хүхы

Дулаахан хабарай

Наранай элшэ доро

Элдэб үнгын

Сэсэг ногоон һалбарба,

Урда оронһоо

Ц-Д. Будаев

Борохон хүүхы
Нютагаа яаран ерэбэ.
«ГҮҮГ- ГҮҮГ» - гэжэ
Сагаахан хуһанай
Сэхэ оройдо
Баяртайгаар донгодобо.

Л.Батожаргалова

Нугаһад, галуунууд уурхайгаа уһанда дүтэ, бүтүү газарта зохёодог.

Темэ:Хорхой шумуул

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

батагана
бургууһан
һонон
зүгы
сохо
шоргоолзон
абаахай
эрбээхэй
таршаа
хадхана
ниидэнэ
һууна
унтана

Дидактическа материалнууд:

Урдаһаа ерэхэн
һайхан хүүхэн
шуһашье үгы,
яһашье үгы. (эрбээхэй)
Эреэн гэхэдэ – барас бэшэ,
Эбэртэй гэхэдэ – буга бэшэ. (зүгы)
Амандаа ута аргамжа шэрэхэн,
Урда газарые зүгнэгшэ үбгэн.
Найман хүлтэй жагсаал жагсажа,
Ниидэхэ хорхой шумуулые барина. (абаахай)
Шоргоолзон өөрһөө хэдэн дахи томо юумэ үргэжэ шададаг, тиимэхээ
ехэ хүсэтэй болоно.
Жороо үгэ

Таа бү таа
Тарган таршаа.
Тээ бү тээ
Тээхэгэр тэмээн.

Темэ:Загаһан

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

гол
нуур
далай
уһан
олон элдэб
загаһан
баха
һүүл
тамарна
бариха
шараха

Дидактическа материалнууд:

Зундаа голой эрьедэ олон зон һуудаг. Тэдэ загаһа барина. Голой, нуурай, далайн уһан элдэб загаһаар баян. Загаһан соо хүндэ ехэ туһатай, хэрэгтэй зүйлнүүд байдаг. Загаһанһаа элдэб эдэе хоол буйлуулдаг шанаадшые, шараадшые эдихэдэ амтатай.

Таабари

Гарта барижа болохогүй,
Галда шатахагүй,
Газар дэлхэйдэ дүүрэн. (уһан)
Далитайшые һаа, нийдэдэггүй,
Хүлгүйшые һаа, хүсэгдэдэггүй. (загаһан)

Наадан

«Телефоноор хонходое»
«Дулаан орон аяншалга»

Темэ: Байгаали

Темэ: Ургамал

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

модон
сэсэг
ногоон
үрмэдэһэн
халаахай
набшаһан
эшэ
үндэһэн
ургана
уляаһан
хуһан

нарһан
шэнэһэн
Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Тэнсэлгүй хүйтэниие
Дабаашье һаа,
Дэлгэр зундаа
Дэгэлээ хэдэрнэ. (модон)
Амиды байхада аятайхан,
Унаад хэбтэхэдээ үнэтэйхэн.
Амидыдаа һэрюуниие үгэдэг,
Үмхирхэдөө дулааниие үгэдэг. (нарһан)
Сухалтай ногоон хүбүүн, хадхууртай гартай. (халаахай)

Сэсэрлигэймнай хорёо соо элдэб модод ургадаг. Сагаахан хуһан, хадхууртайхан нарһан, томо набшаһатай уляаһан, гоё һайхан үнэртэй шэлбүүһэтэй шэнэһэн олон. Һалхинай болоходо, модод найгалзана, бороогой ороходо ундаа харяана. Намар болоходо хуһанай, уляаһанай набшаһан ба шэнэһэнэй шэлбүүһэн шарлаад газарта унаа, харин нарһанай зүүн шэнги ута хадхуурынь ногоон зандаа үлэбэ. Модо хухалжа болохогүй гэжэ багшамнай хэлээ. Юундэб гэхэдэ модон гэмтэхэдээ, хатахадаа болохо, хатаа һаа ургахаа болихо бшуу.

Модоор юу хэдэг бэ?

Модоор гэр баридаг. Дал хашаа баридаг. Шарга, тэргэ хэдэг. Модоор стул, стол, шкаф, орон ханза гэхэ мэтын бараа дархалдаг.

Модоор карандаш хэдэг. Саарһан баһал модонһоо хэгдэдэг. Үшөө туһатай олон элдэб юумэн хэгдэдэг юм.

Модо түлээн болгожо, пеешэн соо түлижэ, гэр байраа дулаасуулдаг, эдэе хоолоо шанадаг.

Модон гээшэ хүнэй ажабайдалда айхабтар хэрэгтэй юумэн гээшэ.

С.Сампилова

Наадан

«Ородоор хэлэхэдэмни буряадшала»

«Таагты, эндэ юун дутуу зураатайб?»

«Таагты, эндэ юун үлүү зураатайб?»

Темэ:Дэлхэй

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

наран
шарана
үүлэн

дэлхэй
түхэреэн
мүшэн
һара
һалхин
саһан
бороон
сахилгаан
олон арадууд
Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Эн үгы торгон,
Эреэн торгон.
Заха үгы торгон,
Задагай торгон. (тэнгэри)
Тэрэ сэлэгэр далайда
Алтан хүбүүн энеэбхилбэ.
Тэрэ хүбүүнэй энеэхэдэ
Түби дэлхэй гэрэлтэнэ. (наран)
Эхиндээ хажуур шэнги хотогор,
Ябуудтаа гууулин толи шэнги ялагар,
Эсэстээ бугын эбэр шэнги мохигор. (һара)
Хүл үгы мүртөө абирдаг,
Дали үгы мүртөө нийдэдэг,
Бууса үгы мүртөө нүүдэг. (үүлэн)
Заахан, зөөлэниие дарлажа,
Хатуу, хүндые тойрожо,
Забһарай байбал, шургажа,
Зайгүй болотор мүргэбэ. (һалхин)
Амагүй аад лэ,
Айхаар шанга дуутай.
Гаргүй аад лэ,
Шарбаха хүсэ шадалтай. (сахилгаан)
Добо дээрэхи
Долоон үнгын торгые
Шишье абажа диилэхэгүйш,
Бишье абажа шадахагүйб. (һолонго)
Гаргүй аад, үүдэ тоншодог. (һалхин)
Тэнгэреэр тэмээн нүүгээ. (үүлэн)
Мүльһэн дээрэ мүнгэн шагта. (һара)
Алтан мүнгэн суурга
Арбан хоёр түлхюуртэй. (жэл, 12 һаранууд)

Темэ:Байгаалияа гамная

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

болохогүй
гол руу нобшо хаяхагүй
ой соо шууяхагүй
гал табихагүй
шиираар наадагүй
хорхой шумуул алахагүй
шубуунай үндэгэ гартаа барихагүй
тэһэлхэгүй
сэсэг ногоо ехээр таһалхагүй
шоргоолзоной бута һандаахагүй
модо гэмтээхэгүй

Дидактическа материалнууд:

Ургажа байһан модо хухалахагүй. Юундэб гэхэдэ модон хаташаха, ургахаа болихо. Модон агаар сэбэрлэдэг.

Шоргоолзоной бута һандаахагүй. Шоргоолзод ой соохи сэбэрлэдэг.

Уһа гол руу муухай юумэ хаяхагүй. Гал ой соошье, таладашье табихагүй, түймэр боложо болохо. Шэл тэһэлхэгүй, амитад адахадаа болохо.

Шубуунай уурхай носохогүй. Үндэгыень гартаа барихагүй, тэһэлхэгүй. Сэсэг ногоо ехээр дэмыдэ таһалхагүй. Ой соо, хүдөө талада шангаар шууялдажа болохогүй. Юудэб гэхэдэ амитад, шубууд, хорхой шумуул булта айшаха.

Наадан

«Зүб - буруу»

Шүлэгүүд

Балжан гарма

Балжан гарма нэрэтэй,
Баһал гоёхон сэсэгүүд
Багашуул бидэнэй ерэһэндэ,
Баясан даллана урдаһаамнай.

Ц-Д. Будаев

Нямняа сэсэг
Наартай сэсэг
Намжаа талые гоёнол.

А.Доноев

Таабаринууд

Хара тайгын болобошье,
Хара гүрөөһэн бэшэ,
Эбэртэй болобошье,
Эрээн үхэр бэшэ. (шоргоолзон)

Темэ:Түлөөнэй нэрэ

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Дидактическа материалнууд:

Би, бидэ
Ши, та, таанар
Минии, шинии, танай, манай
Тэрэ, тэдэ, эдэ

Наадан

«Буряад болгоод хэлэ»
«Эдэ үгэнүүдтэй мэдүүлэл хана»

Дуун

Үгэнь С. Бадмаевай
Хүгжэмынь Ю. Ирдынеевэй

Шинии, минии, манай

Тала нугын хэшэг –
Таряан, ногоон хэнэйб?
Шинии, минии,
Бидэ хоёрой, бусад олоной.

Ундаа харяан уудаг
Уһан голной хэнэйб?
Шинии, минии,
Бидэ хоёрой, бусад олоной.

Урган байһан модон,
Улаан сэсэг хэнэйб?
Шинии, минии,
Бидэ хоёрой, бусад олоной.

Темэ: Мэргэжэл

Темэ:Гэртэхинэй мэргэжэл

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ажал
хэнэ
аргашан
багша
барилгашан
малшан
эжын ажал

абын ажал

Дидактическа материалнууд:

Асуудалда харюуса:

- Шиний гэртэхин ямар мэргэжэлтэйб?
- Шиний аба, эжы ямар ажалтайб?
- Ажалдаа ошоод юу хэдэг бэ?
- Ямар мэргэжэлнүүдые мэдэхэбши?

Наадан

«Таа, ямар мэргэжэлтэн энэ зураг дээрэ байнаб»

«Барилгашанай ажал нажаалдан харуула»

Тогоошон

Эдээ хоол шанадаг хүниие тогоошон гэдэг. Тогоошон хүн элдэб эдээ амтатайгаар буйлуулжа, шанажа шададаг. Тогоошон ариг сэбэрые сахидаг. Томо тогоон, аяга табак, шанага, гүсэ г.м. амһарта шанахадаа хэрэглэдэг. Тогоошондо гансал амһарта бэшэ, харин шанаха, шараха элдэб эдээн ба халуун гал хэрэгтэй.

Малшан

Мал ажалладаг хүниие малшан гэдэг. «Мал хаража, ама тоһодохо» гэжэ оньһон үгэ бии. Үбэлэй сагта малшан үглөөгүүр эртэ бодожо, үхэр малдаа үбһэ үгэдэг, уһалдаг. Дал соохийо сэбэрлэдэг, дэбдихэрыень шалгадаг. Хэрбээ нойтон болоод байгаа наань, хохир оруулдаг. Зундаа малаа адуулгада гаргажа, шэмэтэй ногоондо бэлшээдэг.

Наалишан

Олон үнээдые наадаг хүниие наалишан гэдэг. Наалида наалиншан үдэрэй хоёр дахи үнээдээ наадаг. Тэрэ нааһан хүеэ хүнэй заводто абаашажа тушаадаг. Хүнһөө элдэб сагаан эдээ буйлуулдаг: зөөхэй, ээзгэй, тараг, тоһон.

Модошо дархан

Модошо дархан модоор юумэ дархалдаг. Ханза, хайрсаг, стол, стул г.м. олон юумэнүүдые хэдэг. Нүхэ, хүрөө, шугам, харуул, алха, хадаһан гэнэн элдэб зэмсэгүүдые модошо дархан ажалдаа хэрэглэдэг.

Адуушан

Адуу харадаг хүниие адуушан гэдэг. «Һайн хүндэ нүхэд олон, һайн мориндо эзэн олон» гэжэ оньһон үгэ бии. Адуушан мориндоо мордожо, адуугаа харадаг, бүридхэдэг. Гүүд бишиихан унагануудыень түрэдэг. Хабар залуу моридые эмнидэг. Моринойнгоо зэмсэг һайнаар абажа ябадаг. Эмээл, хазаар, шүдэрэйнгөө таһараа, эбдэрээ наань, заһадаг.

Темэ:Ажалай хэрэгсэлнүүд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хүрээ
хүрөө
алха
хадааһан
һүхэ
хутага
бүлюу
хурса
малтаха
хадаха
сабшаха
отолхо

хүрөөдэхэ

Дидактическа материалнууд:

Шүлэг

Алха

Түмэр дээрэ түердэг,
Булад дээрэ булгидаг,
Хатуу ехэ хүсэтэй,
Хахархагүй толготой,
Хамаг хадааһанай хаан гээшэб,
Ажалшанай альганда адхуулдаг
Абарга хүсэтэй алха гээшэб.

Ц-Д. Дондокова

Таабаринууд

Хазаха аматай, залгиха амагүй. (хайша)
Гэдэһээрээ эдеэд, гээгээрээ гаргадаг. (харуул)
Барилгашанда ямар зэмсэг хэрэгтэйб? (хүрөө, һүхэ)
Ажалай зэмсэгүүдые ородоор нэрлэхэдэмни, буряад болгон оршуула.

Темэ:Шалгалтын асуудалда харюусалга

Жэл соо хэды саг байдаг бэ? Нэрлэ.
Намарай шэнжэ ямар бэ?
Үбэлдөө ямар байдаг бэ?
Хабар, зун тухай хөөрэ.
Гэрэй амитадые түлнүүдтэйн нэрлэ.
Нютагайнгаа зэрлиг амитадые нэрлэ.
Ородоор амитадые нэрлэхэдэм буряадаар оршуула.
Шубууд юу эдидэг бэ?
Шумуулнуудые нэрлэ.
Загаһад хаана байдаг бэ, хөөрэ.

Ямар мододые мэдэхэбши?
Ородоор үгэнүүдые нэрлэхэдэм буряадшала.
Байгаалияа хамгаалха гэхэдээ юун гэнэб?
Аба, эжынгээ, ахай, абгайнгаа ажал тухай хөөрө.

Темэ: Би - буряадби

Темэ:Сагаалган

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

12 жэл
золгохо
Сагаалган
Сагаан нара
угтаха
һайндэр
үрээл
хүндэлхэ
буряад зон

Дидактическа материалнууд:

Заншал соомнай халуун сай,
Заншал соомнай хани барисаан,
Заншал соомнай галай бадараан.

Ц-Д. Дондокова

Буряад арадай заншалда 12 жэл бии. Тэдэ ямар нэгэн амитанай нэрээр нэрлээтэй юм. Тон түрүүн хулгана жэл байдаг, тиигээд үхэр, бар, туулай, луу, могой, морин, хонин, бишэн, тахья, нохой, гахай. Буряад зоной шэнэ жэл сагаалганда болодог. Сагаалгандаа зон бэлдэдэг: дасан ошодог, элдэб амтатай сагаан эдээ шанадаг. Сагаалганда эжы абаяа хүндэлжэ үхибүүдынь золгодог, һайхан үрээлэй үгэнүүдээр үрээдэг, бэлэг баридаг. Сагаан нарын турша соо ёохор наадан, шагай наадан, һээр шаалган гээд элдэб наадан эмхидхэгдэдэг.

Ц. Болотова

Наадан

«Алта нюулсаан»
«Малгай нюулсаан»

Темэ:Эжы абын һургаалһаа

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һургаал
үгэ дуулаха
тоомтой байха

хүндэлхэ

хадууха

үнэн сэхэ

Дидактическа материалнууд:

Үмдэһэн хубсаһаа сэбэрээр абажа яба.

Хэрэгтэ хэрэггүй үгэнүүдые бү дуугара.

Наһатай хүниие хүндэлэ, эжы, абаяа, ахай, абгайгаа «та» гэжэ хүндэлэ.

Эжы абынгаа үгэ дуула.

Хэлэһэн заабари, хургаалыень хадуужа аба.

Гэр байрадаа бү эшхэрэ.

Худалаар хэлэжэ огто болохогүй, үнэн сэхэ яба.

Хүнэй юумэндэ хорхойтоод, абажа болохогүй. Нурангүй абалал хулгай болоно.

Тоомоо таһаржа болохогүй.

Аха зоной хөөрэлдөөндэ оролсодоггүй, шагнаад нуудаг.

Сухалаа хүрөөб гэжэ, бэлин шэбшэг хэлэдэггүй.

Ажал хэхэдээ нарыар хэдэг. Һалан хүн хараалгадаг, нарын хүн магтуулдаг

Темэ:Сагаан эдээн

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һүн

ээзгэй

зөөхэй

тоһон

сагаан эдээн

үрмэн

Дидактическа материалнууд:

Үнээнэй һүнһөө хэгдэһэн эдээн «сагаан эдээн» гэжэ буряад арадта заншаһан. Сагаан эдээн элдэб янзын байдаг. Нэрлэбэл иимэнүүд: һүн, хөөрэһэн һүн, ээзгэй, хурууд, зөөхэй, тоһон, үрмэн. Сагаан эдээн хүнэй бөөдэ ехэ туһатай.

Буряад зондо иимэ заншал бии. Хүндэ уһа хэжэ үгэдэггүй. Энэ хадаа нүгэл болоно. Халуун һүтэй сай, сагаан эдээнэй дээжэ дурадхадаг. Амсагты, ундаа харагты гэдэг юм.

Наадан

«Ямар сагаан эдээн бэ, амтаарань тани» (нюдөө аняад амталжа үзөөд, хэлэхэ)

«Нюуса үгэ»

Темэ:Арадай түүхэһээ

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һэсы гэр

түхэреэн

дэгэл
бараан
ханза
орон
шэрдэг
хүнжэлэ
модон амһарта
аяга
табаг
хүнэг

Дидактическа материалнууд:

Буряад арад эртэ урда сагта нэеы гэр соо байдаг байһан юм. Нэеы ха даа хониной нооһоор хэдэг байһан. Нэеы гэр түхэрээн байдаг. Нэеы гэрэй хойморто гэрэй эзэнэй орон байгаа, үүдэнһээ баруун гар тээшээ эдээ хоолой, тогооной газар болоно, зүүн гар тээшэ мориной зэр зэмсэг байдаг, дундань гал гуламта. Айлшанаа дээшэнь һуулгадаг. Нэеы гэр бишииханшыё һаань, досоонь бараан булта багтаад байдаг байһан.

Ц. Болотова

Темэ: Нургуулида бэлдэнэб

Темэ: Зүг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

4 зүг
урагшаа
хойшоо
зүүн
баруун

Дидактическа материалнууд:

Наадан

«Хэлэхэдэм, найнаар шагнаад зүб хэ»
«Урагшаа 4 алха»
«Хойшоо хараад 3 дахи дохи»
«Зүүн тээшээ хараад хоёр гараа үргэ»
«Баруун тээшээ хараад байра дээрээ 5 дахи дэбхэрэ»

Темэ: Шэг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дээшээ
доошоо
хажуу тээшээ

досоо
газаа
гэдэргээ
юумэн доро
юумэн дээрэ
юумэн соо
юумэнэй хажууда
тэндэ
эндэ

Дидактическа материалнууд:

Наадан

«Бэдэрэ, хаана нюултатайб»
«Бүмбэгэ хана байнаб?»
«Миисгэй хана һуунаб?»
«Зурагуудай илгааень оло»
«Нааданхай нюу»
«Хоргодоо наадан»

Темэ: Саг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үглөөгүүр
үдэр
үдэшэ
һүни
мүнөө
үглөө
үсэгэлдэр
үдын хойно
хэзээ
хэдыдэ

Дидактическа материалнууд:

Асуудалда харюуса:

Хэзэй сэсэрлигээ ерэдэгбди?
Хэзэй унтахаа хэбтэдэгбди?
Харанхы сагые юун гэдэг бэ?

Наадан

Алдуу оло

«Зүб болго: би үсэгэлдэр Ага ошохоб»
«Зүб болго: ши үсэгэлдэр Ага ошохош»

«Үдэр харанхы, хүни харуул»
«Үдэр, хүни»

Шүлэг

Часай дуун

Тиг-тиг, тиг-тиг,
Үглөөгүүр болоол.
Тиг-тиг, тиг-тиг,
Үхибүүд, бодыг.
Үхибүүд, бодыг даа,
Үтэр түргэн хубсалыг даа.
Үрдилдэн гар нюураа
Найса угаагыг даа.

Г. Чимитов

Хүн бүхэнэй ажалай үдэр сагаар хубаалтатай байдаг. Жэшээн, хурагшад үглөөнэй 7 сагта бододог. Ньюр гараа угаагаад, унтарияа заһаад, элсэлээд, 7 час 30 минутада хургуулияа ошодог. Хэшээлнүүд 8 сагта эхилдэг. Хэшээл бүхэн 45 минута соо үргэлжэдэг. Үдэрэй 12 часта хэшээлнүүд дүүрэжэ, үхибүүд гэртээ ошодог, үдэрэй хоол баряад, сэбэр агаарта наададаг. Үдэшэлэн эдсэлээд, телевизор хараад, хүлээрэнь 9 часта унтадаг.

Темэ: Хэмжүүр

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ута
богони
тарган
туранхай
үргэн
нарин
хүгшэн
залуу
томо
бишиихан
түргэн
удаан
ехэ
бага

хүндэ

хүнгэн

халуун

хүйтэн

тэбхэр

гонзогор

монсогор

Дидактическа материалнууд:

Манай огород соо

Манай огород соо

Мангирһаа эхилээд

Мойһон хүрэтэр

Маша ехээр ургадаг.

Монсогор улаан помидор,

Гонзогор ута морхооб,

Тэрзэгэр шара тыква,

Дүхэтэр бүхэ кабачок,

Бамбагар томо свекла,

Үрзэгэр ногоон салат,

Хүдэр хүрин хартаабха,

Һүүзэгэр үндэр укроп,

Пүсхэгэр хүндэ үгэрсэ.

Зүйл бүхэниинь амтатай

Хүндэ ехэ туһатай.

Үбэлэй хүйтэндэ бидэ

Амтархан эдихэбди булта.

Наадангаа, туршая, ажаглая

«Хэмжэ, алиниинь ехэб?»

«Шугамаар гү, али ондо юумээр хэмжэ»

«Нюдөө аняад, гараараа баряад, танижа турша»

Темэ: Ньютаг

Темэ: Минии ньютаг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ньютагай нэрэ

үйлсын нэрэнүүд

гэрэй №

голой нэрэ

хадын нэрэ

аба эжын ажалладаг газар

нютагай түүхэтэ газарай нэрэ
Жэшээн: Сагаан обоо, Сагаан булаг г.м.

Дидактическа материалнууд:

Минии түрэн нютаг

Ямаршые яһанай хүн хадаа түрэн нютаг, гал гуламтаяа хаанашье холо ойрын нютагуудаар ябахадаа, бага балшар наһанһаан тэнжээһэн, үргэжэ бодхоон, гарыень ганзагада, хулыень дүрөөдэ хүргэһэн нютагаа, түрэл, түтимөө һанажа ябадаг. Һүүлдэнь ажабайдалай үргэн замда гарабашье түрэн гэрэйнгээ богоһые, хамта үдэһэн үетэн нүхэдөө, уг гарбалаа, удха изагуураа мартадаггүй ха юм. Үгы, яажа мартаха гээшэб? Үнэхөөрөө хүн бүхэн тэдэнэ юунһээше үлүүгээр хүндэлдэг аабза. Уужам дэлгэр Эхэ оромни түрэн гэрэйнми, гал гуламтымни богоһонһоо һабагша татажа нэмжынэл гэжэ һанан дурсадаг, хэлэдэг бэшэ гүбди? Тон зүб даа. Түрэн нютаг, түрэн эхэ, түрэлхи хэлэнһээ үлүү юумэн хаанашье байдаггүй, олдодоггүй. Ямаршые һайн байдалтай газар дайдаар ябабашье, түрэн нютагһи һанагдаад лэ байдаг бшуу.

Базарсадаева Д.С.

Наадан

«Танилсая, хаанахи ямар нютагайбта?»

Асуудалда харюу:

- Ямар нютагта ажаһуунабибди?
- Ши ямар үйлсэдэ байдагбши?
- Аба эжыһи хана ажалтайб?

Темэ: Ага нютагнай

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Ага

Ага найман эсэгэ

уг

минии уг

һайхан

Алдар Цыденжапов

баатаршалга

Агын дасан

Туг

Дидактическа материалнууд:

Ага нютагнай гурбан районуудта хубаардаг: Могойтын, Дульдаргын, Агын. Ага нютагтамнай элдэб яһатан ажаһуудаг, харин ехэнхи зониинь

бурядууд болоно. Хойноо хүбшэ тайгатай, урдаа үргэн уужам талатай. Ой тайга соонь элдэб ан гүрөөл, алирһа жэмэс элбэг юм. Хизааргүй таладань галуу нугаһадтай тоором нуурнууд, үргэн таряалан нэмжын харагдадаг. Монгол оронһоо гараһан баян Онон мүрэнэй хойто бээдэ Сэрэг нарһан жагсадаг, Тогоон шулуун тобойсо һуудаг. Хамаг зондо хүндэтэй аршаантай, буянтай Алхана уула бии. Ага нютагнай Ага найман эсэгын нютаг юм. Түүхэ домогуудаар, ажалша зоноор, адуу малаар баян юм даа.

Ага нютагнай алдар суутай зоноор олон юм. Тэдэнэй тоодо Агын нэгэдэхи дунда һургуули дүүргэһэн Алдар Цыденжапов болоно. Номгон далайн эсминец «Быстрый» дээрэ арбан юһэн наһатайхан Алдар Цыденжапов уһан сэрэгэй албан гаража байһан. Тэрэ томо корабль дээрэ түймэр болоходонь, Алдар хүбүүн бээ гамнангүй, түргэн бушуу хүдэлжэ, тэһэрхээ байһан корабль ба 300 гаран матросуудые, ажалшадые абарһан. Өөрөө ехээр шатажа наһа бараһан. Ага нютагаймнай Алдар Цыденжаповэй иимэ ехэ баатаршалга гаргаһанайнь түлөө Росси гүрэнэймнэй герой болоһон юм. Юрын буряад айлай юрын лэ буряад хүбүүнэй иимэ баатаршалга зон мартаггүй, ходол һанажа ябаха ёһотой. Алдар шэнги зоригтой, хүнгэн, һүбэлгэн бэрхэ байхые оролдохо хэрэгтэй.

Л.Батожаргалова

Темэ: Алхана

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Алхана
уула
үндэр
буянтай
аршаан
байгаали
амарха
хамгаалха
сэбэрлэхэ
носохогүй
эбдэхэгүй
һандаахагүй

Дидактическа материалнууд:

Ага нютагаймнай баруун хойно оршодог Алхана уула ба тэрэнэй шэдитэ аршаангууд тухай дуулаагүй хүн үсөөн байха. Алханада Үүдэн сүмэ, Эхын умай, Нара хажид, Димчик сүмэ, Зүрхэн шулуун гэхэһээ эхилээд олон түүхэтэ газарнууд бии. Алханын аршаан аяама халуун зуншые һаань сэб хүйтэн уһатай. Тэрэ аршаанда ороходоо хүнэй бээ, үе мүсэ һайн болодог. Алханада элдэб амитад, шубууд, жэмэс баян байдаг. Алхана амархаа ошоходоо шулуу носожо болохогүй, сэсэг ногоо таһалхагүй, аршаан руу

юумэ хаяхагүй, ариг сэбэрые сахижа ябаха хэрэгтэй. Алханамнай Ага нютагаймнай тон ехэ баялиг болоно бшуу.

Ц. Болотова

Темэ: Нютагаймнай түүхэ ба домогууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

түүхэ

Сэрэг нарһан

Алхана уула

Хээтэй нүхэн

Тогоон шулуун

Бабжа Барас баатар

Бальжан хатан

Дидактическа материалнууд:

Сэрэг нарһан

Зүүн урда зүгһөө Манжын хаан довтолбо. Буряад нютагаа дайсадһаа хамгаалхаа Хориин арбан нэгэн эсэгийн хүбүүд мордобо. Тээд Манжын хаанай сэрэг олон байжа, тэдэниие диилэхэ тээшээ болобо.

-Хүсэмнай барагдахань, хүлэгнай хүсэгдэхэнь гээшэ. Арга мэхын хүсөөр аба ороноо абарха болообди, - гэжэ Бабжа баатар нүхэдөө дахуулаад нютагаа бусахаа зорибо, Онон мүрэниие гаталба. Тииһээр нарһан туужада түтэлбэ. Моридоо байлгажа, бүдүүн наһадые удаан хараба. Тиигээд наһадай дундуур түүдэг табигты гэжэ нүхэдтөө хэлэбэ.

Манжын хаанай сэрэг хойнооонь дахаһаар, Ононой эрье хүрэбэ.

- Сэрэг! Бабжа баатарай сэрэг! – гэлдэн Манжын сэрэгүүд байшаба.

- Онон мүрэнэй хойто бээдэ үй түмэн сэрэг жагсашанхайл. Бабжа баатар сэрэгээ тойроод гүйлгэнэл, - гэжэ һүхирэлдэбэ. Сэрэгэй ноён һарабшалжа байжа хараба. Гэнтэ зэбын дуун зэдэлжэ, ахалагша ноён унашаба.

- Бабжын сэрэг олон байна, диилдэхэбди, - гэлдэһээр Манжа хаанай сэрэг сухариба.

Бабжа баатар нүхэдтээ түүдэгэй дэргэдэ гуранай мяха шаража һууна. Дүрбэн зүг тээшэ харан дохижо байгаад мүргэнэ.

- Огторгойн тэнгэри, оронойм эзэд, эдээнэймнай дээжэһээ хүртэлсыт! Хүсэн дээрэмнай хүсэ нэмыт! Хариһаа ороһон дайсадта харюу үгэлсыт!

Нүхэдтөө баатар иигэжэ хэлэбэ: «Орон нютагаймнай ой модон, хара шулууншые хариин дайсадта хүртэй бшуу. Талын дундахи нарһан туужые ехэ олон сэрэг гэжэ айгаа бшуу, энээнһээ хойшо энэ туужа Сэрэг нарһан гэжэ алдаршаг, үри хүүгэднай урмашан дурсаг!».

Алтан үрэхэн

Нэгэтэ Бабжа баатарай унтаж байхада дайсад ерээд хулижэрхийн байгаа. Ород хасагууд тэрэ дайсаниень баряад, Бабжа баатарта үгэбэ. Бабжа баатар тэрэ дайсанаа табижархиба. Хасагуудаар удаан хөөрэлдэжэ, ехэ нүхэд болобо. Тэдэнь Бабжа баатарта адха алтан үрэнэ үгэбэ.

- Энэ алтан үрэнэеэ таладаа таряарай, арад зоншни жаргалтай нууг лэ, - гэжэ үрээбэ.

Бабжа баатар ород нүхэдтөө зэбэтэ годлиёо бэлэг бариба.

Бабжа баатар ород нүхэдэйнгөө үгэнэн алтан үрэнэ зондоо барижа: «Арюун дайдадаа алтан үрэнөө таригты! Амар жаргалай үрэнэн гээшэ», - гэбэ.

Тэрэ үрэнэнь арад зонинь талаараа тариба. Тэрээнһэнь таряанай алтан далай эхи табяа юм.

Темэ: Арадай аман зохёолһоо

Темэ: Онһон үгэ, таабари

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

онһон үгэ

таабари

удха

ойлгохо

тааха

тайлбари

Дидактическа материалнууд:

Таабари гээшэ нэгэ юумэн тухай нюусаар хэлэнэн, зураглаһан байдаг. Таабари таалсахада ухаан гүйдэг, һанан зохёохы хурсададаг. Таабаринууд элдэб янзын юумэн тухай мэргээр, хурсаар хэлэгдэнэн байдаг. Жэшэнь: гэр байдал, дэлхэй, хүн, мал, амитад, ургамал, ажал тухай байдаг. Таабари таалсахада нэн түрүүн тон һайнаар шагнаха хэрэгтэй, удхыень ойлгожо, ямар юумэн хаб даа, гэжэ толгойгоо гүйлгэхэ хэрэгтэй. Таабари таалсахадаа, тааһан хүн ухаатай, һонор гэлсүүлэдэг.

Ц. Болотова

Тэнгэрээр тэмээн зөөгөө. (үүлэн)

Газар доро гахай түрэбэ. (хартаабха)

Хадын хажууда жалжагы гутал. (шэхэн)

Онһон үгэнүүд

Эрхые һуранхаар, бэрхые һураһан дээрэ.

Ябаһан хүн яһа зууха, хэбтэнэн хүн хээли алдаха.

Һураһан далай, һураагүй балай.

Номгүй хүн һохортой адли.

Хэлэхэдэ бэлэн, хэхэдэ бэрхэ.

Һайтай нүхэсэхэ һайн, муутай нүхэсэхэ муу.

Ажалша хүн арад зондоо хүндэтэй.
Муу үгэ мангирһаа гашуун.

Темэ: Наадан

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Эрын гурбан наадан
hur харбаан
мори урилдаан
бүхэ барилдаан
шагай
бүхэ
хонхо
няһалха

Дидактическа материалнууд:

Хониной шагайгаар наадаха наадан олон байдаг. Тэдэ булта һонин, ухаа гүйлгэдэг, тоо бодолгодо бэрхэ болгодог юм. Шагай наадан иимэнүүд байдаг: хонхо бүхэ түүлгэ, шүүрэлгэ, таалсаан, харбалга, мори урилдаан, дүрбэн бэрхэ. Шагай шэдэхэдэ хонхорхойгоороо өөдөө хараад буугаа һаа хонхо болоно, доошоо хараад буубал бүхэ болоно. Хонхорхойгоороо зогсоод буугаа һаа үхэр, сэхэшэг талаараа зогсобол морин болоно. Шагайнуудаа шэрдэхэдэ болохо. Тэдэнээ наадаагүй сагтаа торгон гү, али арһан тулам соо хэжэ һайнаар хадагалха хэрэгтэй. Шагай наада Алтарганада наададаг болохонь.

Урда сагһаа мүнөө болотор буряад арад «Эрын гурбан наадан» гэжэ наадатай байгаа. Ямар наадан бэ гэхэдэ: мори урилдаан, бүхэ барилдаан, һурша харбаан. Мори урилдаанда илажа ерэн мориндо соло дуудадаг. Барилдаанда хоёр шанга, бүхэ, шуран хүбүүд барилдадаг. Диилэн хүнэй гарыень судья дээшэн үргэдэг. һурша харбаанда харбаашад мэргэнээ ласта гонзогорхон юумэнүүдые харбажа мурьсэдэг.

Ц. Болотова

Темэ: Би һургуулида орохоб

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

нүхэд
нэгэдэхи
хонхо
ном
уншаха

бэшэхэ
зураха
хөөрэхэ
асууха
шэрдэхэ
бодохо
шагнаха
тоолохо
дуулаха
гүйхэ
харайха

Дидактическа материалнууд:

Нургуули

Гансата алтан намарнай
Газаа хүрэжэ ерэбэ
«Үхибүүд, нургуулидаа
Үтэр яарагты!» - гэбэ.

Нурагша болохом

Нургуули эхилхэ болоо,
Нургуулида ошохо болооб.
Бэлэдхэлэй класста нурахам –
Бэшээл намайе наяхан.
Одоошье нурагша болохом,
Оромтой, тоомтой болохом.
Арба хүрэтэр тоолохоб,
Ахадаа мүнөө тоолохоб.

Ц-Д. Дондогой

Зунай дүүрэхэдэ, намарай түрүүшын сентябрь нарын нэгэндэ нургуули эхилдэг. Уужам, наруул, сэбэр класс соо хэшээлнүүд болодог. Нургуулида багшанар хэшээлнүүдые үнгэргэдэг, үхибүүдтэ шэнэ нонин юумэ заадаг, ухааень гүйлгүүлдэг. Хонхын наярхада, хэшээл дүүрэдэг, забһарта болоходонь нүхэдтээ наададаг. Хэшээл соогоо үхибүүд ном уншадаг, зураг зурадаг, бэшэдэг, бодолго бододог. Физкультурын урокто хүүгэд харайлдадаг, гүйлдэдэг, наададаг. Дуунай хэшээлдэ дуу дууладаг, хатардаг. Нургуулидаа найнаар нурахын тула багшын хэлэһэн үгэ анхаралтайгаар шагнаха хэрэгтэй, гэрэйнгээ даабари дүүргэхэ ёһотой. Нургуулида нурахада ехэ нонирхолтой.

Л.Батожаргалова

Наадан

«Һуралсалай хэрэгсэлнүүдые оло»

«Хэн түргөөр һуралсалай хэрэгсэлнүүдые сүүмхэ соо хэхэб?»

Онъһон үгэ

«А» -үзэг эрдэмэй дээжэ,

Аяга сай эдеэнэй дээжэ.

Номгүй хүн һохорто адли,

Нохойгүй айл дүлиидэ адли.

Темэ: Шалгалтын асуудалда харюусалга

Сагаалган тухай хөөрэ.

Ши ямар жэлтэйбши?

Шинии дуратай сагаан эдеэн юун бэ?

Урда сагта юугээр амһарта хэдэг байгааб?

Хэлэхэдэм хайнаар шагнаад, дүүргэ.

Үгэ хэлэхэдэмни тад ондоо болго.

Танай нютагта ямар домогто газарнууд бииб?

Һургуулида юун хэрэгтэй бэ?

Приложение №3

Критерии оценки основных параметров

Каждый параметр оценивается по системе: «низкий уровень», «средний уровень», «высокий уровень».

Знание лексики

1 - хорошо знает изученные слова, их значение, свободно пользуется изученной лексикой при работе с новой темой;

2 - помнит значение большинства слов, но знания являются неустойчивыми; при работе с новым языковым материалом допускает ошибки в использовании слов;

3 - запоминает лишь небольшое количество изучаемой лексики, часто путается при ее использовании.

Владение разговорной речью

1 - свободно владеет фразами и речевыми оборотами в пределах программы, в диалогической речи легко задает вопрос и отвечает на него; всегда понимает, о чем он говорит на бурятском языке, владеет навыками быстрого ответа, может выразить свою мысль; понимает речь педагога в пределах программы;

2- не всегда свободно использует речевые обороты, понимает, как нужно выразить свою мысль после подсказки педагога; в диалогах, при быстрых вопросах-ответах, допускает ошибки; не всегда понимает, о чем говорит.

3 - слабое владение разговорными фразами, выражение мысли на бурятском языке вызывает затруднение. Часто ошибается в диалогической речи.

Знание пройденного материала

1 - знание и способность воспроизведения изученных песен, стихов, рифмовок без помощи педагога;

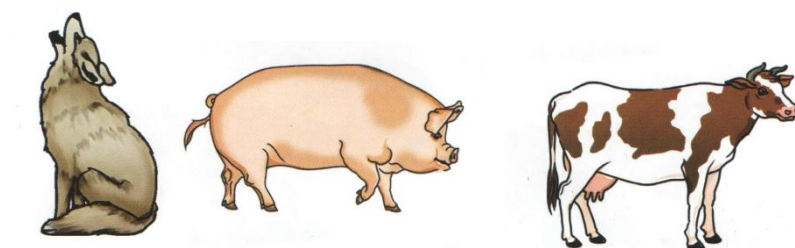
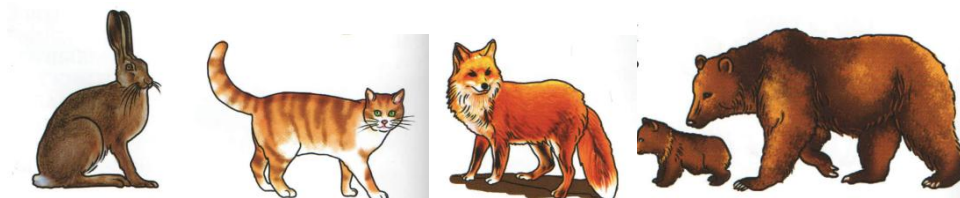
2 - знание и способность воспроизведения изученных песен, стихов, рифмовок при помощи педагога;

3 - незнание и сбивчивость при воспроизведении изученных песен, стихов, рифмовок даже при условии помощи педагога.

Приложение №3

1. Назови животных (Амитадые нэрлэгты):
Заяц, кошка, лиса, медведь, волк, собака, корова.

Шандаган, миисгэй, үнэгэн, баабгай, шоно, гахай, ухэр.

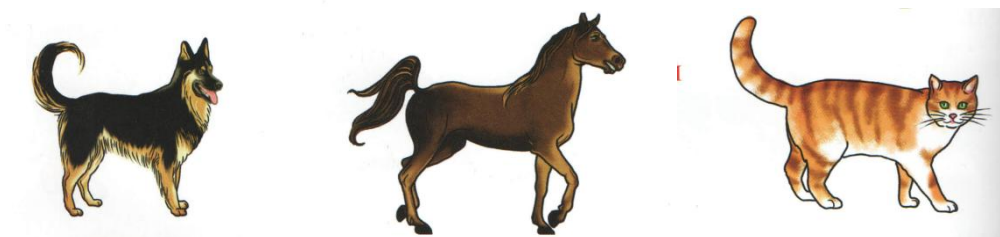
2. Отгадай загадки (Таабаринуудые таагты):

Багахан бээтэй, ута шэхэтэй, аймхай амитан юун бэ?

Ута нуултэй, шара зүхэтэй, мэхэтэй амитан юун бэ?

Томо бээтэй, маяа хултэй, аймшагтай амитан юун бэ?

3. Опиши животное (Амитаниие зураглагты)
Собака, кошка, лошадь

4. Счет до 10 (10 хурэтэр тоологты):
Нэгэн, хоёр, гурба, дурбэ, таба, зургаа, долоо, найма, юнэ, арба.

5. Посмотри на картины и скажи что какого цвета (зураг хараад, юун ямар унгэтэйб гэжэ хэлэ)Различие цветов.
Ногоон, улаан, хара, шара, хухэ.

6. Перечисли 5 видов священных животных(5 хушуу мал нэрлэгты): Морин, ухэр, ямаан, Хонин, тэмээн.

7. Перечисли членов своей семьи(өөрынгөө гэр булэ тухай хөөрэ): эжы, аба, абгай, дуу хубуун.

8. Придумай предложения из 2-3 слов к картине.(зураг хараад 2-3 угэтэй мэдүүлэл зохоогты)

9. Какие ты знаешь бурятские сказки (Ямар буряад онтохонууды мэдэхэбши?)

10. Посмотри на картинки и скажи, кто что делает (Зураг хараад, хэн юу хэнэб гэжэ зураглан хоорэ).

11. Знание народных праздников, игр.(Ямар арадай хайндэрнууды, нааданууды мэдэхэбта?)

12. Назови названия лодыжек(Шагай нэрлэгты):

Овца, козел, бычок, верблюд, лошадь.

12. Что ты можешь рассказать о празднике Белого месяца.(Сагаалган тухай юу хоорэжэ шадахабта)

13. Эрын гурбан нааданда юун ородог бэ гэжэ зурагуудые хараад хэлэгты.

